

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

Petra Cejnarová

Výzbroj a výstroj achajmenovských vojsk

Arms and Armour of Achaemenid Army

Praha 2014/2015

vedoucí práce: PhDr. Ladislav Stančo, PhD.

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu práce PhDr. Ladislavu Stančovi, PhD. za cenné rady, připomínky, pomoc při shánění materiálů a čas, který mi věnoval při řešení mé práce.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 19. 8. 2015

podpis

Abstrakt

Tématem této bakalářské práce je výzbroj a výstroj achajmenovských vojsk. Cílem je stručně představit a charakterizovat používaný oděv, zbroj a zbraně perské armády od doby vlády Kýra Velikého až po panování Dáreia III. Kodomana. Práce se okrajově dotýká také válečné taktiky Peršanů, není totiž možné představit výstroj a výzbroj bez popisu odpovídajícího způsobu použití.

Pro zkoumání této problematiky využijeme dostupných historických děl řeckých autorů. Dále budeme sledovat vzhled zbraní a výstroje na uměleckých památkách jak vlastní perské provenience, tak skythské, která byla achajmenovským uměním značně ovlivněna, řecké, ke které je ovšem třeba přistupovat s opatrností, a v umění některých dalších asijských národů (Lýdové, Frýgové).

Práce představuje systém rozdělení výzbroje a výstroje. Nejdůležitější je rozdělení výbavy podle pěchoty a jízdy. V obou oddílech se nejprve věnuje oděvům vojáků, přechází k defenzivním součástem výzbroje a následně k ofenzivním. Velkou změnu ve vývoji zbraní a výstroje znamenaly pro Peršany řecko-perské války.

V závěru práce jsou krátce představeny spojenecké jednotky achajmenovského vojska pocházející z okolních asijských národů a specifické prvky jejich výzbroje a výstroje. Na základě zjištěných údajů je možné představit vzhled perského vojáka achajmenovské dynastie, jeho zařazení ve vojsku a popsat, jaké zbraně při jakých příležitostech používal. Součástí práce je také obrazová příloha, obsahující důležitá vyobrazení výzbroje a výstroje v umění a katalog nálezů, jak vlastních zbraní, tak uměleckých předmětů s nimi spojených.

Klíčová slova: Peršané; achajmenovské zbraně; achajmenovské zbroj; Persie; Médie; Achajmenovci; Írán; starověký

Abstract

The aim of this bachelor thesis is to introduce Arms and Armour of Achaemenid Army. In this study I describe briefly clothing, arms and armour of the Persian army during the period since the reign of Cyrus the Great until the reign of Darius III. Kodomanés. War strategy of the Persian army will be also mentioned, whereas it is not possible to present military equipment without an adequate description of the method of use.

Firstly we use the historical writings by Greek authors to describe Achaemenid arms. Furthermore, we observe the appearance and evolution of weapons and equipment in art. Artistic monuments of Persian origin, Scythian artefacts, which decoration was greatly influenced by Achaemenid art, Greek artefacts, to which, however, should be approached with caution, and the art of some other Asian nations (Lydians, Phrygians) we use as a sources of information.

Secondly, we introduce a categorisation of weapons and equipment. The most important is the division of equipment between infantry and cavalry. In both sections, we firstly describe the clothing of troops, further we introduce defensive equipment and offensive weapons. The greatest change in the development of arms and armour of the Achaemenid army was caused by Greco-Persian wars.

Finally, allied troops from neighboring Asian nations of Achaemenid army with their specific features of their gear and equipment are briefly introduced. Based on the data, it is possible to present the appearance of the Achaemenid soldier, his inclusion in the army and describe what weapons he used at what occasions. The thesis includes appendix containing important figures of armaments and equipment in the arts and a catalog of weapons and art objects associated with them.

Keywords: Persians; achaemenid arms; Achaemenid armour; Persia; Media; Achaemenids; Iran; ancient

Obsah

Abstrakt.....	4
Abstract.....	5
Obsah.....	6
1. Úvod	8
2. Achajmenovská armáda	10
3. Výzbroj a zbraně pěchoty.....	12
3.1 Oděv a brnění	12
3.1.1 Perský oděv	12
3.1.2. Médský oděv	13
3.2 Defenzivní výzbroj.....	14
3.2.1 Pancíře.....	14
3.2.2 Helmice	15
3.2.3 Štíty	16
3.3 Ofenzivní výzbroj.....	17
3.3.1 Zbraně pro boj zblízka – meče, sekery, kopí	18
3.3.2 Zbraně dalekonosné – luky, šípy, praky	21
4. Výzbroj a výstroj jízdy	24
4.1 Oděv a výstroj jezdců.....	25
4.2 Zbraně jezdců.....	27
4.2.1 Luky	27
4.2.2 Oštěpy	28
4.2.3 Meče.....	29
4.3 Koňská výstroj	30
4.3.1 Postroj hlavy.....	30
4.3.2 Hřbet koně.....	30
4.3.3 Brnění koní.....	31
4.3.4 <i>Parameridia, parapleuridia</i> a ostatní chrániče	32
4.4 Bojové vozy	32
5. Spojenecké jednotky	33
6. Závěr	36
7. Seznam použité literatury.....	40
Seznam obrazových příloh.....	42
Obrazové přílohy:	43

Katalog nálezů	55
Seznam katalogových položek	56

1. Úvod

Achajmenovští králové vládli perské říši přes dvě století, od nástupu Kýra II. Velikého na trůn v roce 559 př. n. l. až do smrti Dareia III. Kodomanna 330 př. n. l., kdy jejich panování skončilo s tažením Alexandra Velikého. Říše s centrem v oblasti Persidy (dnešní Fars v jihozápadním Íránu) a Médie (oblast dnešních provincií Západní Ázerbajdžán, Východní Ázerbajdžán, Ardabíl, Kordestán, Zandžán, Gílán, Kermán, Hamadán, Qazvín, Ilam, Lorestán, Markazí, Qom, Teherán a Mázándarán v severozápadním Íránu) se rozšířila na východ do tehdejší Arachósie, Baktrie a Sogdiany. Ohraničena byla řekou Indus na jihovýchodě a územím skythských kmenů na severovýchodě. Skythové nepodléhali perské moci, ale byli nepostradatelnými spojenci říše, protože tvořili podstatnou součást perské armády a přinesli také mnohé novinky a efektivní postupy, které přispěly ke zdokonalení taktiky a zvýšily tak úspěšnost achajmenovských válečných tažení. Při expanzi západním směrem si Achajmenovci podmanili Egypt a pobřeží Libye na africkém kontinentu, v Evropě rozšířili svou moc nejdále do Makedonie a Thrákie. Pod jejich nadvládou byly i ostatní centrální části dnešního Blízkého Východu, tehdejší Babylónie, Assýrie, Arménie, Sýrie a Malá Asie. Období panování achajmenovské dynastie bylo érou největšího rozkvětu a rozmachu starověké Persie.

V této době vznikala také ohromná města s monumentálními budovami a královskými paláci, které byly bohatě zdobené reliéfními scénami. V perském monumentálním umění se často objevují motivy procesí, při kterých delegace spřátelených i podrobených národů vzdávají hold perskému králi. Dále se setkáváme se zpodobněními samotných perských vojáků. Nejen na základě těchto vyobrazení si můžeme udělat bližší představu o perské výzbroji a zbraních, jelikož vojáci z procesního výjevu ilustrují dobovou armádní výbavu.

Ke zkoumání výzbroje a výstroje achajmenovských vojsk slouží jak vlastní archeologické nálezy (zbraní, zbroje, štítů a součástí koňských postrojů), tak drobné reliéfy dekorující tyto nalezené předměty. Dalšími hmotnými prameny jsou například malby v hrobkách. Opustíme-li vlastní perskou uměleckou tvorbu, nalézáme mnohá vyobrazení bojovníků achajmenovské armády také v řeckém vázovém malířství. Ti jsou většinou ztvárněni jako nepřátelští a agresivní barbaři, proti kterým stojí udatný řecký hoplita.

V neposlední řadě nám k bližšímu poznání achajmenovské armády, její struktury a fungování slouží antické písemné prameny. Mezi nejvýznamnější patří Hérodotos, Xenofón a Arriános, kteří líčí střetávání Řeků a Peršanů na vojenské i diplomatické půdě. Xenofón se

navíc v díle *O Kýrově výchování* snaží čtenáři podat skutečnost z pohledu perského, nikoli pouze řeckého jako je tomu u ostatních autorů. Ačkoli se jedná o spíše historický román, jehož hlavním cílem je vyzdvihnout hodnoty dobrého panovníka, kterého Xenofón v Kýrovi vidí, nemůžeme toto dílo při zkoumání achajmenovské armády, její struktury a používaných zbraní a výstroje opomenout. Zájem řeckých historiků o dění v tehdejší achajmenovské říši značí, že Peršané hráli důležitou úlohu při utváření samotných řeckých dějin. Díla výše zmíněných autorů poslouží jako hlavní antické prameny při popisu výzbroje a výstroje achajmenovské armády, i když nejsou samozřejmě jedinými, kteří se této problematice věnují.

Na základě výše uvedených zdrojů se pokusím sestavit přehled achajmenovských zbraní a výzbroje. Budu se věnovat konkrétním typům používaných zbraní a rozdělím je podle toho, jaká část vojska je využívala – jestli pěší nebo jezdecká. Perská armády se opírala hlavně o jízdu, která je velmi důkladně prozkoumána a zabývá se jí mnoho badatelů (Tuplin, Nefedkin). Pěchota, jak se zdá, neměla ve vojsku tak zásadní význam. Jedinou skupinou, která se výrazněji prosadila, jsou lučištníci, kopiníci zůstávají v pozadí.

Součástí práce je také obrazová příloha a katalog. Do obrazové přílohy zahrnu umělecká díla (nebo jejich překresby), která jsou pro poznání achajmenovských militárií významná. Dále v tomto oddíle představím památky z achajmenovského, řeckého, lýdského a frýžského okruhu. Těchto ukázek použiji k důkladnějšímu popisu vybavení perských válečníků a ilustruji na nich rozdíly ve způsobu zobrazování jednotlivých prvků výzbroje a výstroje. V katalogu představím konkrétní exempláře výzbroje a výstroje, dále se v něm objeví artefakty, které jsou s perskou výzbrojí a výstrojí nějak spojené, například svou výzdobou. Tyto soubory poslouží k ilustraci konkrétních předmětů a lepšímu pochopení problematiky achajmenovských militárií.

2. Achajmenovská armáda

Jak již bylo řečeno výše, Perská říše sdružovala mnoho národů, ať už spojenců nebo podmaněných. Etnická různorodost jednotlivých kmenů se výrazně projevila ve složení achajmenovské armády. Každý národ ovlivnil do jisté míry vzhled a formu výzbroje. Peršané, jak píše Hérodotos, byli zvyklí přejímat od svých sousedů jejich *výdobytky*, pokud je považovali za lepší, než své vlastní (médský kroj, egyptská zbroj). Tím zdokonalovali své vlastní vojsko. Jádrem armády tvořili Peršané a Médové, dále se zde setkáme například s vojáky z Lýkie, Kappadokie, Paflagonie, Egypta a žoldnéři z Řecka a Indie.

Pro perskou armádu byla hlavní taktickou složkou jízda. Jezdci na koních vytvářeli přední linii v bojové formaci. Použití jiných bojových zvířat není příliš časté (Kýros Veliký dal zapřáhnout velbloudy ze zásobovacího konvoje, aby rozehnal lýdskou jízdu). Pěchotu pak tvořili především lučištníci a kopiníci, případně prakovníci. K obraně sloužily Peršanům proutěné nebo kožené štíty. Těla vojáků kryly pancíře prošíváné, kroužkové nebo šupinové. Často překrýval zbroj navíc svrchní plášť. To pak vyvolávalo zdání, že Peršané bojují bez pancíře a na některých řeckých vázových malbách jsou pak zobrazeni bez ochrany trupu.

Nemalou pozornost je třeba věnovat ikonografickým vyobrazením, jak vlastním perským reliéfům, nástěnným malbám, tak řeckému vázovému malířství a řeckým a maloasijským reliéfům. Z různých pramenů získáváme specifické informace o achajmenovské výzbroji a výstroji. Vyobrazení bojových scén je v perském umění achajmenovského období poměrně vzácné, vycházíme tedy spíše ze scén procesních. Živé scény litého boje pak nacházíme hlavně v umění řeckém, díky kterému je snazší rekonstruovat nejen soudobou výzbroj a výstroj, ale i přímé použití jednotlivých zbraní v boji. Nicméně je zde potřeba obezřetnosti a vzájemného porovnání pramenů písemných a vlastního perského umění, jelikož je velmi pravděpodobné, že se řečtí umělci často nechávali unést svou představivostí a nerespektovali přesný vzhled výzbroje a výstroje, na rozdíl od Peršanů či skythských umělců, kteří měli v tomto směru nespornou výhodu přímého kontaktu s prostředím.

Monumentální reliéfy na území starověké perské říše nám poskytují základní přehled výbavy nejen perského vojáka. Statické figury v procesích, zobrazené z profilu, mají upravené plnovousy a pravidelné účesy tvořené jednotlivými kudrlinami. Jsou oděny do dlouhých zdobených rób nebo kratších tunik s dlouhými rukávy. Jsou zde vymodelovány složité záhyby, které vznikaly při převazování látky. Ty jsou znázorněny klidně v pravidelných

postupně se zvětšujících obloucích. Prozrazují tak, jakým způsobem se tyto oděvy nosily. Dále vypovídají o způsobu nošení zbraní, umístění toulců, luků a *gorytů*.

S výzdobou, která nám poskytne další informace o achajmenovské vojsku, se můžeme setkat na pochvách mečů a dýk. Skythské nálezy nám k poznávání poslouží taktéž, jelikož se Skythové perským uměním inspirovali. Námětem výzdoby jsou často lovecké scény. Ozbrojení bojovníci, kteří pronásledují divoká zvířata, jsou vyzbrojeni stejně jako do boje, neboť lovem se perští válečníci zároveň připravovali na střet s nepřáteli. Tato vyobrazení nám podávají informace nejen o způsobu nošení zbraní ale také zacházení s nimi.

3. Výzbroj a zbraně pěchoty

3.1 Oděv a brnění

Při popisu výzbroje perského vojáka je třeba věnovat pozornost nejprve jeho oděvu. Na základě dostupných pramenů se dají odlišit dvě kategorie: oděv procesní a válečnický. Toto dělení je patrné při zobrazování dvou hlavních námětů: scén bojových či loveckých a průvodů. Neznamena to ovšem, že jsou oba typy striktně odděleny a že nedochází ke kombinacím v jejich provedení.

3.1.1 Perský oděv

Reliéfy na schodišti Apadany v Persepoli zobrazují procesí perských a médských vojáků, armády Nesmrtelných (osobní strážce Velkého krále) a procesí vazalů (Stierlin 2007, 137). Nesmrtelní jsou oděni do dlouhých rób sahajících až ke kotníkům (Obr. 1), které Head nazývá *perskými* (Head 1992, 20). Tvoří je čtvercové či obdélné plátno s kruhovým otvorem pro hlavu uprostřed. V pase jsou róby stažené šerpou nebo pásem, rukávy se široce rozevírají. Místa na bocích, kde se stýkají okraje plátna, jsou umně zamaskována jednak vertikálním zřaseným pruhem látky uprostřed, jednak oblými vzhůru stoupajícími mělčími záhyby. Volné převázání róby šerpou mezi nohama připomíná široké kalhoty. Rukávy jsou složité a bohatě zřasené, opět aby skryly případné mezery. Reliéfy z glazovaných dlaždic z Dáreiova paláce v Súsách (Obr. 3) dokládají, že perské róby byly bohatě zdobené, vyšíváné rozetami či čtvercovými motivy, nabízí se i varianta nášivek v podobě zlatých nebo pozlacených plíšků. O takovémto zdobení se zmiňuje Quintus Curtius při popisu Dáreiova královského pláště vyšíváného zlatem a posetého zlatými orly. Tyto prvky se vztahují k ozdobným plíškům nalezeným v souboru pokladu z Oxu. Vytepávané, někdy prořezávané plíšky mají většinou kulatý tvar a jsou zdobeny gryfy, sfingami, lvy, orly se slunečním symbolem Ahura-Mazdy nebo florálními motivy. Litvinsky je ve své práci nepublikuje, exempláře jsou ovšem uloženy v Britském národním muzeu (Kat. 1). Do boje se dlouhá róba většinou nenosila, ačkoli máme doklady i o opaku. Na některých pečetích se objevuje král lovící či bojující právě v perském šatě. Na chalcedonovém kuželovitém pečetítku ze souboru pečetí z Blízkého východu v Metropolitním muzeu v New Yorku je zobrazena postava krále, jak zabíjí okřídlenou jednorohou nestvůru (Kat. 2). V tomto zápase má na sobě panovník dlouhou róbu. Jedná se o častý alegorický motiv boje dobra se zlem, který se v perském umění objevuje a král zde vystupuje jako bojovník za dobro a reprezentant nejvyššího boha Ahury Mazdy (von der Osten 1931, 232).

Dlouhou róbu doplňuje ještě svrchní plášť s dlouhými rukávy zvaný *kandys*, se kterým se též setkáme na persepolských reliéfech. Splývá až ke kotníkům, často doplňuje i kratší oděv válečný. Po stranách jsou patrné dlouhé rukávy, kterými ale nejsou prostrčeny ruce. Pod krkem je připevněný pravděpodobně tenkou šňůrkou, na ramenou je našasen.

Procesní oděv doplňují různé pokrývky hlavy. Králové, vysoce postavení úředníci a šlechtici měli na hlavách vysoké cylindrovité žlábkované klobouky, které se nazývají *cidaris* či *kidaris*. Tato pokrývka se často objevuje na achajmenovských gemách a mincích a usnadňuje identifikaci krále nebo jiného vysokého představitele, např. velitele vojska. Stráže měly většinou na hlavách pouze tordovaný proužek látky okolo hlavy (Head 1992, 20–21). Setkáváme se i s kombinací obou těchto pokrývek. U médských strážů v persepolském průvodu se objevují kulaté pokrývky hlavy. Jsou výrazně vyklenuté, proto se můžeme domnívat, že se nejedná jen o temeno hlavy lemované tordovaným páskem.

3.1.2. Médský oděv

„*Chystáš se, králi, na výpravu proti mužům, kteří nosí kožené nohavice a z kůže celý oděv...*“ (Hérodotos, *Hist.* I, 71), praví podle Hérodotova vyprávění jeden z Lýdů králi Kroisovi, který se chystá na válečné tažení proti perskému králi Kýrovi. V tomto výroku je obsažen nejzákladnější popis válečnického oděvu perských vojáků. Jako spodní vrstvu nosili Peršané tuniky s dlouhými rukávy a dlouhé splývavé kožené kalhoty s mnoha volnými záhyby. Tunika bývá kryta šupinovým nebo prošívaným korysem, jindy je přes ni přetažena další svrchní vrstva kryjící trup od ramen do půli stehů. Časté je vrstvení několika tunik přes sebe, někdy je dokonce přetažena přes zbroj (Obr. 4). Z tohoto důvodu vypadají perští vojáci na některých řeckých vázách neobrnění. Tento způsob odívání zmiňuje Arriános při popisu bitvy u Gaugamél, kdy král Dareios: „... *odhodil štít a vrchní šat, a dokonce zanechal na voze i svůj luk; pak pokračoval v útěku na koni.*“ (Arriános, *Anab.*, 65) Poukazuje na něj také Hérodotos při popisu úmrtí odvážného perského velmože Massista: „...*Jak Masistios padl, hned se na něj Athénané vrhli, Jeho koně se zmocnili a jeho zabili, ač se bránil. Zpočátku ho však zabít nemohli, protože byl oděn vespod pancířem ze zlatých šupin a přes pancíř měl nachovou sukni. Ranami do brnění mu nic neudělali, až si toho kdosi všiml a bodl ho do oka...*“ (Herodotos, *Hist.* IX, 22). Válečný oděv byl taktéž pestře zbarven. Na malbě z hrobky z Tatarli jsou válečníci zahaleni do křiklavě červených svrchních tunik s dlouhými rukávy (Obr. 5), nohavice vojáků zdobí barevné cikcaky (Summerer 2007, 14). V bitvě u Kunax mají podle Plútarcha vojáci Artaxerxovy armády tuniky bílé (Plút. Art. 11, 6), Xenofón mluví o

bílé zbroji (Xenofon, *Anab.* I, 8. 8). Protivník Artaxerxa, Kýros mladší, měl ve své vojsko oděné do nachových tunik, panuje zde tedy i sjednocenost v oblékání.

Od pasu dolů je tato svrchní tunika poměrně bohatě zřasena, na některých vázách až přehnaně násilně zdůrazněna, ba dokonce oddělena. Může se jednat o tzv. *pterygy*, kožené pásky zavěšené od pasu, dosahující do horní části stehů, kryjící třísla (Obr. 10). Setkáme se s nimi hlavně na zobrazeních výstroje řeckých vojáků, a jelikož Peršané často přejímají poznatky ostatních národů, lze se domnívat, že *pterygy* přešly do užívání od řeckých žoldnéřů, kteří nejednou působili v armádě perských vládců. Dokladem vyobrazení a snad i použití *pteryg* je výzdoba hrobky v Tatarli (Summerer 2007, 14). Na válečném voze jede vozka spolu s lučištníkem. Tunika obou postav má červenou barvu, ale u vozataje je patrná hnědá členěná suknice. Vzhledem k barevné odlišnosti je pravděpodobné, že se jedná právě o *pterygy*.

Ve vystrojení perských vojáků do boje se objevuje jedna pozoruhodná zajímavost. Do boje krom brnění nosili také velké množství zlatých šperků. Byli ověšeni zlatými tordovanými náhrdelníky a náramky. O špercích se zmiňuje Xenofón před bitvou u Kunax (Xenofón, *Anab.* I, 5.8), velitel jednoho z vojsk na malbě z hrobky v Tatarli má v uchu kulatou červenou náušnici (Summerer 2007, 131). Na attickém bílém lékythu (Obr. 6) má Peršan na kotnících zlaté ozdoby, které jsou snad odznakem jeho hodnosti, může se však jednat jen o zakončení nohavic (Sekunda 2008, 22).

3.2 Defenzivní výzbroj

V tomto oddílu se budu věnovat obranné výzbroji pěchoty achajmenovské armády. Na první pohled se nedá říct, že by měli Peršané v defenzivní výzbroji nějaké převratné novinky, co se týče jejích součástí, jelikož podobně jako u ostatních vojsk starověkých národů, používají pancíře, helmice a štíty. Nicméně tyto prvky obranné výzbroje již mají svá lokální specifika.

3.2.1 Pancíře

Jak již bylo řečeno výše, ve vrstvách oblečení vojáků byl ukryt pancíř. Achajmenovští pěšáci užívali zbroje prošívané, kroužkové i šupinové. Hérodotos píše, že: „*Do boje nosí egyptské pancíře.*“ (Hérodotos, *Hist.* I, 135) nebo měli: „...*na těle pestré chitóny s rukávy ze železných šupin podobných rybím...*“ (Hérodotos, *Hist.* VII, 62). Tato tvrzení poukazují na použití prošívané i šupinové zbroje. V řeckém vázovém malířství se setkáme s prošívaným kyrysem. Stehy jsou uspořádány do čtverců tvořící vodorovné i šikmé řady (Obr. 7). Kožený nebo plstěný kyrys byl lehčí a pružnější, a údajně se v řadách achajmenovské pěchoty

objevoval častěji než kovový (Head 1992, 27), ačkoli nechránil vojáka tak spolehlivě. Šupinová zbroj sestává z většinou železných plíšků, které jsou nejméně na dvou, častěji na třech až čtyřech místech perforovány. Otvory v plíščích sloužily k protažení koženého řemínku, kterým se jednotlivé kousky spojovaly k sobě a vyvářely tak neprostupnou ochranu. Šupinová zbroj kryla hlavně trup, můžeme se však setkat i s dalším využitím. V komplexu chrámu v Oxu byly nalezeny fragmenty achajmenovské šupinové zbroje (Litvinsky 2001, 498, tab. 89, zde Kat. 9). Zde mají jednotlivé železné plíšky zakulacený okraj. Další části takové zbroje pochází z Idalia (Litvinsky 2001, 499, tab. 96). Tvar šupin je u tohoto exempláře oválný - nemají seříznutý horní okraj, jsou ale zastoupeny i šupiny s horním koncem rovně seříznutým. Jak bylo zmíněno výše, Hérodotos píše, že byla používána k ochraně paží, řecké vázové malířství zobrazuje šupinovou zbroj i jako ochranu nohou.

3.2.2 Helmice

O pokrývkách hlavy, případně přilbách, které vojáci nosili do boje, praví Hérodotos následující: „*Peršané mají lebky tenké, protože od počátku svého života žijí ve stínu a nosí plstěné klobouky...*“ (Hérodotos *Hist.* III, 12) a dále se dočítáme, že „...*na hlavách měli čepice, zvané tiáry, z měkké plsti...*“ (Hérodotos, *Hist.* VII, 62) Vysoká čapka – tiára – byla opatřena obvykle třemi postranními cípy (Obr. 8) kryjícími uši a krk (Head 1992, 21), které měly snad podobnou funkci jako lícnice. V ikonografii řeckých váz se můžeme u pokrývky hlavy setkat i s více cípy (Obr. 7), otázkou však je, do jaké míry se jedná o malířovu fantazii. Špičku měla někdy spirálovitě zakroucenou směrem dopředu, jindy zdviženou směřující dozadu. Výše popsaný oděv se nejčastěji vyskytuje v bojových scénách při konfrontacích s Řeky, případně Makedoňany, někdy je voják vyobrazen sám, například na tondu Epiktetovy číše (Kat. 4). Skutečnost, že Peršané používali často pokrývky hlavy plstěné či kožené neznamena, že by jim kovové helmice byly neznámé. Přilby z tepaného bronzů nebo železa nosila hlavně kavalérie (Head 1992, 31). Nejznámějším příkladem perské helmice, je exemplář z Olympie (Kat. 8). Kónická bronzová přilba byla nalezena ve studni u západního konce severní zdi stadionu. Má jednoduchý kulovitý tvar, přibližně v poslední čtvrtině se špička směrem nahoru kónicky zužuje a nahoře je seseknuta. Helma není zdobená, je však na ní vyryt athénský nápis. Jedná se pravděpodobně o votivní dar athénských svatyní v Olympii po řecko-perských válkách. Datuje se do období mezi lety 470 – 460 př. n. l. (Baitinger 1999, 126–127).

3.2.3 Štíty

Pěchota achajmenovské armády využívala ke své obraně štítů, jednak pro boj muže proti muži, jednak při bojové formaci. Štíty byly zhotoveny z dřevěných prutů, kůže a mohly mít i kovové prvky. Písemné prameny, reliéfy, vázové malířství Řeků i archeologické nálezy nám poskytují důkazy o existenci dvou základních typů používaných štítů. Prvním z nich je velký, těžký, proutěný štít, pro nějž se užívá perský výraz *spara* nebo řecký *gerrhon* (Head 1992, 22). Vyráběl se z kulatých vrbových prutů, jež byly provlečeny obdélným kusem surové kůže. Tento obdélník byl prořezán a propletené pruty vytvářely vzor tvaru „W“. *Spara* získávala svou pružnost a odolnost při vysychání, kdy se kůže zpevnila, a jednotlivé pruty se stáhly k sobě. Uprostřed vnitřní strany štítu bylo umístěno držadlo (Sekunda 2008, 22). Kůže *spary* mohla být barvená, Head se domnívá, že každý regiment měl svou barvu štítů (Head 1992, 24). Představu o skutečném vzhledu *spary* nám poskytne sásánovský štít nalezený v Dura Európos (Kat. 3). Ačkoli se nejedná přímo o exemplář z achajmenovské doby, je svou strukturou i materiálem achajmenovským *sparám* podobný. Vojáci, kteří tyto mohutné štíty nosili, se nazývali persky *sparabaraí*, řecky *gerhphoroi*. Díky své velikosti nebyla *spara* vhodným náčiním pro boj zblízka. *Sparabaraí* ovšem vytvářeli přední linii bojové formace achajmenovské pěchoty. Tato formace čítala deset řad vojáků, přičemž obvykle první a někdy i poslední linie sestávala ze *sparabaraí* a ostatních osm nebo devět řad tvořili lučištníci. Přední řada opřela o zem velké štíty a podpírala je tak, aby mohli zpoza vytvořené hradby lučištníci střílet do nepřátelských armád a zároveň byli chráněni proti salvě šípů ze strany protivníka. Desítkový systém použili Peršané také při bitvě u Marathónu. V čele zástupu deseti mužů (*dathábam*) stál velitel (*dathapati*) ozbrojený *sparou* a kopím. Za ním bylo v tomto případě ukryto devět lučištníků (Sekunda 2008, 68). Vyobrazení vojáka bojujícího se *sparou* se nachází například na červenofigurové číši Brygova malíře v Oxfordu (Obr. 7). Oproti předešlému tvrzení, že *spara* není vhodná pro kontaktní souboje, je zde Peršan zobrazen v boji s Řekem, kryje se proutěným štítem a zároveň se na protivníka snaží zaútočit dlouhým kopím. Na dalším příkladě, kterým je pohár Basaggio z Říma z doby 470 př. n. l. (Head 1992, 23), vidíme v boji několik perských vojáků, přičemž nejdůležitější pro poznání využití *spary* je ležící bránící se Peršan, za nímž je podepřený velký štít. Tato malba dokládá použití *spary* v ochranné hradbě. *Sparabaraí* byli krom štítu vybaveni kopím, případně dýkou, luky se šípy tito vojáci nepoužívali. Zhruba okolo 450 př. n. l. se *spary* přestávají používat a jsou nahrazeny menšími, lehčími štíty srpkovitého tvaru.

Na přelomu 5. a 4. st. př. n. l. přichází do užívání druhý typ štítů (Head 1992, 39), který, jak tvrdí Sekunda, Peršané nazývali *taka*, a jeho obdobou byl pravděpodobně řecký štít tzv.

pelta. Tyto kruhové štíty s půlkruhovitým vykrojením shora uprostřed měly půlměsícový tvar, jiné mírně oválné se dvěma malými vykrojeními po stranách připomínaly housle. Byly vyráběny z kůže a uprostřed měly kovovou puklici – *umbo*. S menším štítem se lépe manévrovalo, proto se *taka* často používala při boji zblízka. Patřila hlavně k výstroji lučištníků a lehkých kopiníků. Krom Peršanů používali tento štít hlavně nájemní řečtí žoldnéři, kteří sloužili v achajmenovském vojsku. Je možné, že právě od nich převzali tento prvek i perští vojáci.

Reliéfy z persepolské Apadany představují průvod strážců, střídá se zde vždy Méd a Peršan (Stierlin, 2007, 112).¹ V části průvodu na pravé straně jsou perští strážci vybaveni oválnými *taka* houslovitého tvaru. Po obvodu štítů je naznačeno kování, uprostřed je kruhová zdobená puklice. Exemplář puklice houslovitého štítu pochází ze Samu. S vojáky bránícími se pomocí kruhových štítů se setkáme například v dynamické reliéfní výzdobě Alexandrova sarkofágu (Kat. 23). Na první pohled je patrné, že manipulace s menšími štíty je mnohem jednodušší. Proti útoku nepřítele se Peršané brání zdvižením půlměsícových štítů, snaží se chránit si hlavu a trup. Na rozdíl od statických procesních reliéfů, kde si můžeme prohlédnout hlavně vnější stranu štítu, nám bitevní scény ukazují *taka* zezadu, a tím nám poskytují informace o uchopení štítu a upevnění pomocí řemínků. Lučištníci i jiní lehkooděnci jsou na sarkofágu bez štítů, je otázkou, zda *taka* vůbec byly standardní součástí jejich výbavy, nebo štíty ztratili či zahodili v probíhající bitvě.

3.3 Ofenzivní výzbroj

Při popisu ofenzivní výzbroje je důležitým zjištěním, že Peršané přebírali mnoho poznatků od okolních národů, ať už spojenců nebo soupeřů. Lze zde sledovat vlivy hlavně médské, skythské a řecké. Jelikož si jsou zbraně útočného charakteru těchto jednotlivých národů podobné typem i technologickým postupem výroby, lze pro popis vzhledu a způsobu užívání vycházet i z archeologických nálezů například z oblastí výskytu skythských kmenů. V tomto oddílu je výzbroj rozdělena podle způsobu boje na boj zblízka a na dálku. Voják achajmenovské armády byl často vyzbrojen několika útočnými zbraněmi, často kombinací dalekonosných i pro boj zblízka. Většinou je možné vojáka zařadit do armády podle primární funkce (lučištník, kopiník etc.), nicméně Peršané používali i mečů a dýk pro nutnou obranu.

¹ Lze je rozlišit podle pokrývek hlavy, vizte oddíl 3.1.1.

3.3.1 Zbraně pro boj zblízka – meče, sekery, kopí

Ačkoli nebyli Peršané cvičeni jako šermíři, ale věnovali se hlavně hodů oštěpem, jízdě a střelbě z luku, nemůžeme opominout, že mezi součást výzbroje achajmenovského bojovníka patřily meče. Krátký rovný **meč**, který měl u sebe každý achajmenovské voják se nazývá *akinakes*.² Peršané převzali tuto součást výzbroje od skythských kmenů. Vyobrazení na persepolských reliéfech ukazují strážce s *akinakem* visícím od opasku nad pravým stehnem (Head 1992, 22), což v 7. knize svých Dějin potvrzuje i Hérodotos (Hérodotos, *Hist.* VII, 61). K jeho přichycení na opasek sloužil závěsek, který na jednom konci tento opasek perforoval, a na druhém byl protažen očkem v pochvě meče (Obr. 13). Tvar pouzder je trojúhelníkovitý, směrem dolů se zužující. Nákončí bývá kulaté, až trojlístkovité. Pochvy dýk byly velmi bohatě zdobené, jak je patrné opět z persepolských reliéfů. Vyráběly se z různých materiálů, např. ze slonoviny, železa, někdy byly zlacené nebo potažené elektrem (slitina zlata a stříbra). Zdobení se provádělo rytím i tepáním, nejčastějšími motivy jsou divoká zvířata, lovící šelmy a objevují se také florální dekorace. Slonovinová pochva ze souboru nálezů z pokladu z Oxu je zdobena vyobrazením lva (Kat. 5), který právě uchvátil jelena (Litvinsky 2001, 496, tab. 45,46). Šelma zabírá převážnou část pochvy, v prackách svírá drobnou kořist. Jelen přitom není zobrazen jako mládě, je pouze proporčně zmenšený. Samotná pochva je dlouhá 27,7 cm a je datována do pozdního 6. a raného 5. st. př. n. l. (Head 1992, 28). Nákončí pochev bývají často zdobena motivem stylizovaného berana. *Akinaky* se používaly i jako rituální zbraně. Zvláštního zacházení s tímto mečem si můžeme povšimnout opět v apadanském procesním reliéfu, kde pravděpodobně kapadocký posel přináší *akinakes* jako dar. Dva meče požívané k rituálním účelům jsou dnes uloženy v muzeu v Teheránu (Kat. 6). Oba exempláře jsou celé ze zlata. První je vyztužena středním žebrem, na jehož začátku je reliéfní kroužek. Druhá dýka, pocházející z Ekbatany, má hlavicí zdobenu dvěma lvími hlavami. Oba exempláře pochází z přelomu 5. a 4. st. př. n. l. (Stierlin 2007, 133).

Zbraní, kterou používala jak pěchota, tak jezdci, byl dlouhý **meč** nazývaný *kopis* (ilustrace na číši Triptolémova malíře, Kat. 17). Čepel meče měla jeden břit do protáhlého tvaru písmene S, na druhé straně byla formována do jednoduché protažené křivky. Pod rukojetí byla čepel široká asi 3 cm, v místě největšího rozšíření dosahovala až 7 cm. Zhotovená byla ze železa. Meč neměl záštitu, jeho rukojeť sestávala ze dvou kusů dřeva nebo kamene připevněných k čepeli (Sekunda 2008, 26) a většinou měla tvar dravého ptáka. Pro

² Někteří badatelé používají výraz *akinakes* pro krátký meč, jiní nazývají tuto zbraň dýkou. Tato práce využívá především anglických pramenů, přičemž se zde naráží na rozdílnou terminologii badatelů. Ve většině zdrojů je použito spojení „*akinakes dagger*“, tedy dýka, ovšem ve starších článcích (například u von Bothmera) se objevuje „*akinakes sword*“, tedy meč.

srovnání rukojeti i pochvy *akinakai* jsou zdobeny býčími hlavami nebo stylizovanými beraními těly. Pochva byla vyrobena ze dvou spojených dřevěných destiček potažených kůží. Nejranější exempláře se na území Evropy objevily v 8. – 7. st. př. n. l. v Itálii, v řeckém vázovém malířství se s ním setkáme až v 5. st. př. n. l. *Kopis* není záležitostí perskou, ba naopak postupně se rozšiřuje po celém Středomoří (. Litvinsky publikuje spoustu ústí pochev mečů vyrobených ze slonoviny. Na stranách byly tyto prvky perforovány pro protažení řemínků a přichycení k opasku. Sekunda uvádí tuto zbraň v souvislosti s pěšáky bojujícími u Marathónu, Head jej dává do rukou spíše jezdcům. Nutno dodat, že na malovaných řeckých vázách pochvy mečů často chybí, není nám tak známo jejich přesné umístění. Persepolská reliéfní vyobrazení nám ukazují, že delší *kopis* byl zavěšen za opaskem, nevisel na boku jako *akinakes*.

Meč nalezený na lokalitě Čertomlyk nacházející se v Dněpropetrovské oblasti na jihozápadní Ukrajině nese jisté známky achajmenovských výzdobných prvků. Jedná se o výrobek skythské dílny, který je ovšem inspirován achajmenovskou uměleckou tradicí (Kat. 7). Datace tohoto nálezů je sporná, jelikož tvar záštity připomíná rané *akinaky* od 7. do začátku 5. st. př. n. l. Vrch jílce je zdoben dvěma od sebe hledícími býčími hlavami – tento motiv se často vyskytuje v achajmenovském umění (např. hlavice sloupů paláce v Persepoli). Mezi nimi se nachází palmeta, která má obdobu na hlavici sloupu opět zdobené býčími protomami, objevené v Dáreiově paláci v Súsách mezi lety 1850 – 1852 W. K. Loftusem (Treister 2010, 231). Středem jílce prochází motiv palmovníku, podobný se objevuje na západní fasádě západního schodiště paláce Artaxerxa III. v Persepoli (359 – 338 př. n. l.), ze stejného období pochází i kamenná stéla s okřídlenou sfingou, původem též z Persepole, kde se objevuje stejný motiv palmy (Obr. 21). Na okrajích jílce jsou vyobrazení lučištníci jako jezdci na koních a kozorožci, pro které nalezneme obdobu na umbu z pokladu z Oxu, datovaného do 5. – 4. st. př. n. l. Ačkoli existuje spousta dohadů o přesné dataci meče, tyto paralely poskytují jasnou představu o tom, jaké výzdobné prvky achajmenovští zbrojíři při dekorování zbraní užívali.

Do výbavy achajmenovského pěšáka se řadí bojová **sekera** – *sagaris* (Obr. 9). Podle Hérodota patřila válečná sekera do výzbroje Skythů (Hérodotos, *Hist.* VII, 64), ovšem reliéf z persepolské pokladnice a archeologické nálezy ze samotné Persepole a lokality Deve-Hüyük dokazují její využití i perskou armádou. Úzké ostří o délce okolo 15 cm bylo zhotoveno z bronzu nebo ze železa a pravděpodobně mělo sloužit k prorážení přileb nepřítele. Odpovídá tomu jeho tvar: vepředu se nacházela dlouhá zploštělá špička, zatímco vzadu bylo ostří

zakončeno menším hrotem nebo vyvedeno do kladivovitého tvaru. Hlavice sekery je pak umělecky vytvarována do podoby stylizovaného vodního ptáčka, kterému ze zobáčku vyčnívá ostří (Head 1992, 29). Topůrko bylo nejspíše vyrobeno ze dřeva. Zdobení tvaru klasu v jeho dolní části (jak můžeme vidět na reliéfu z pokladnice v Persepoli) snad značí omotání koženým páskem nebo proutkem. Pěší vojáci na fresce z Tatarli mají bojové sekery zavěšené u pasu.

Pro výzbroj achajmenovského pěšáka bylo nezbytnou součástí výbavy také **kopí**. Kopiníci, persky nazývaní *aršibara* (Sekunda 2008, 24), jsou hojně zastoupeni na mnohých kamenných reliéfech, na malbách řeckých váz a dále se o nich často zmiňují antičtí autoři. Antičtí autoři popisují perská kopí jako krátká především ve vztahu k řeckým (případně makedonským). Například dle Hérodota byla kopí pěšáků krátká, Arriános mluví o krátkých vrhacích oštěpech: „*Nyní se však začaly uplatňovat přednosti vojáků Alexandrových: ... jednak bojovali dlouhými dřínovými kopími proti krátkým vrhacím oštěpům nepřítele.*“ (Arriános, *Anab.* I, 15). Nepřáteli se v tomto případě myslí vojsko Dáreia III. O skutečné délce této zbraně ovšem můžeme velmi polemizovat, jelikož například na súských i persepolských reliéfech drží stráž v rukou kopí přesahující výšku postavy. Dále je třeba si uvědomit, že tato zbraň měla sloužit pěchotě k obraně proti jízdě, musela být tedy dostatečně dlouhá, aby poranila nepřátelského koně i jezdce, aniž by se nepřítel dostal do blízkosti perského pěšáka. Kopí podobné perskému pochází z nomádského pohřebiště na lokalitě Filippovka z oblasti jižního Uralu v Rusku. V hrobě válečníka se dochovaly *in situ* dvě části: masivní železný hrot a zakončení z litého stříbra tvaru trubky se železnou hlavicí. Tyto části od sebe ležely ve vzdálenosti 3,2 m, což odpovídá délce nezachovaného dřevěného ratiště a poskytuje přibližnou představu o skutečné délce používaných kopí (Yablonsky, 2010, 137).³ Hroty kopí jsou převážně ze železa, dřevěné ratiště bývá zakončeno ozdobnou patkou. Takovéto zakončení mívá kulatý tvar, jak je patrné na reliéfních dlaždicích ze Sús (Stierlin, 2007, 173–174), nález zlatého kulatého objektu zdobeného kružnicemi a lístky rovněž připomíná zakončení kopí (Head 1992, 30). Ta mají podobu menší zakulacené špičky. Hroty kopí i oštěpů patří k častým nálezům achajmenovské výstroje. Mnoho je jich zastoupeno v souboru nálezů pokladu z Oxu (Litvinsky, 2001, tab. 34–40). S bronzovou hlavicí kopí se setkáme také v Olympii. Tento exemplář má špičatý hrot s trojlístkovitým průřezem a kruhovou objímku. Výběžky čepele jsou na koncích rovně seříznuté a připomínají hroty achajmenovských šípů (Baitinger 1999, 135). Dlouhá kopí jsou známá například

³ Tento příklad zde uvádím proto, že Skythové byli dlouho součástí perské armády a jejich výbava byla velmi podobná.

z Alexandrovky mozaiky z domu Fauna v Pompejích. Tyto zbraně jsou spojovány hlavně s jízdou, proto se k nim ještě vrátíme níže. Oštěpy na rozdíl od kopí sloužily jako zbraň útočná, vrhací, má se za to, že byly kratší.⁴ V boji se kopiníci nejvíce vyznamenali při bitvě u Marathónu. Dle Hérodota popis se ve středu útočícího perského vojska nacházeli Peršané a Sakové⁵ (Hérodotos, *Hist.* VI, 133) vyzbrojení snad právě kopími, měli tedy lepší vybavení pro boj zblízka než lučištníci na křídlech, odolávali Řekům proto nejdéle. Křídla tvořená lučištníky a *sparabari* nedokázala nepříteli tak účinně vzdorovat (Sekunda, 2008, 70).

3.3.2 Zbraně dalekonosné – luky, šípy, praky

Peršané jsou pro službu ve vojsku vychováni od útlého dětství. Xenofón i Hérodotos se shodují v tom, že mezi nezbytné dovednosti, které se chlapci učili nejdříve, patřila střelba z luku (Hérodotos, *Hist.* I, 136; Xenofón, *Inst. Cyr.* I, 2). Lučištníci se řadí (hned po jízdě) k nejvýznamnějším částem achajmenovské armády, což dokládá jednak velká četnost zobrazení bojovníků s lukem, toulcem případně *gorytem*, a jednak časté zmínky antických autorů o perských lučištnících. Při střetu Kýra Velikého s Masagety byli dle Hérodota popis lučištníci v první linii: „...*Jak se dovídám, probíhala (bitva) takto: Nejprve prý na dálku stříleli na sebe šípy. Potom, když už všechny šípy vystříleli, srazili se kopími a bojovali meči...*“ (Hérodotos, *Hist.* I, 214) Důležitou úlohu měli lučištníci, neboli *vaččačbara*, ve formaci pěchoty, kde vytvářeli devět řad za první řadou *sparabari*. Tento způsob boje je pravděpodobně pokračující tradicí z asyrského a babylónského prostředí (Head 1992, 27). K výrobě šípů používali Peršané rákosu nebo třtiny, hroty byly z bronzu, což dokládá i soubor nálezů perských bronzových hrotů šípů pocházející ze svatyně v Olympii (Kat. 11). Tyto konkrétní exempláře jsou datovány do 5. st. př. n. l. a rozeznáváme mezi nimi dva typy. První z nich jsou 3 cm dlouhé a mají podobu trojkřídlých zkosených šípek. Nalezené šípky jsou ohnuté, což vypovídá o tom, že byly poškozeny nárazem, tedy použité. O jejich perském původu svědčí také skutečnost, že další obdobné kusy byly nalezeny v persepolské pokladnici a dále na místech velkých střetů Řeků s Peršany, např. u Thermopyl (po bitvě roku 480 př. n. l.), na severním svahu athénské akropole z doby jejího dobytí Peršany během řecko-perských válek, v Malé Asii z doby povstání íónských měst proti perské nadvládě a další soubor datovaný do roku 490 př. n. l. pochází z rhodského Lindu, kdy se město ocitlo v perském obležení. Druhý typ hrotů pochází z jihovýchodní části svatyně. Jedná se o jednoduchý hrot

⁴ Při využívání cizojazyčných, v tomto konkrétním případě anglických pramenů je často obtížné rozlišit, kdy je správné užít pro překlad „kopí“ a kdy „oštěp“, jelikož anglický jazyk používá označení „lance“ – kopí jezdecké, „spear“ – kopí, „javelin“ – vrhací oštěp.

⁵ Hérodotos píše, že Sakové je perský název pro Skythy. (Hérodotos, *Hist.* VII, 64)

dlouhý 2,4 cm s pyramidální špičkou a krátkou objímkou. Další nálezy tohoto typu pochází z obléhací rampy Starého Pafu, Vouni, Defennehu, a Marathonu (Baitinger, 1999, 131).

Perské luky měly buď jednoduchý kulatý tvar, nebo byly po skythském vzoru dvojité prohnuté. Jak tvrdí Xenofón, měly být perské luky velké, je ovšem nesnadné si představit, jakou velikost přesně myslel. Přibližnou představu nám mohou poskytnout reliéfní vyobrazení, například na dlaždicích ze Sús mají strážci na zádech luk přesahující temeno hlavy a končící v půli stehů, na behistúnském reliéfu je luk o něco menší vzhledem k proporcím postavy, na schodišti Apadany v Persepoli luky nepřesahují vrch hlavy strážného a opět končí v půli stehů, v řeckém vázovém malířství jsou drobnější a lehce přesahují délku paže. Dále se Xenofón zmiňuje o jejich velkém dostřelu, kdy při střetu armády Kýra mladšího a Artaxerxa u Kunax porovnává možnosti achajmenovských zbraní oproti žoldnéřským, říká, že: „...měli Kréťané z luků kratší dostřel než Peršané...“ (Xenofón, *Anab.* III, 3.7) lze tedy usuzovat, že byl perský luk minimálně velmi účinnou a nebezpečnou zbraní. Často se na jeho koncích setkáme s dekorací v podobě ptačích hlav. Na fresce z hrobky v Tatarli zobrazující bitevní scénu si můžeme povšimnout, že jsou pěší bojovníci včetně hlavního představitele vybaveni kulatými luky. Lamela těchto zbraní měla tvar jednoduchého oblouku. Jejich zakončení měla podobu kachních hlav (Summerer 2007, 9–10). Vyobrazeny jsou tu pospolu obě varianty luků, ovšem ty dvojité prohnuté používá jízda. Vyobrazení jízdního lučištníka je poměrně neobvyklé a důkazy, že by Peršané stříleli ze sedla, jsou jen skromné. Naproti tomu jsou velmi dobře známí skythští jízdní lučištníci. Nabízí se tedy otázka, zda se jedná o zpodobnění Skythů jako standardní součásti achajmenovské armády, jelikož se oděvem od Peršanů neodlišují, nebo byl již tento způsob boje převzat perskými jezdci. Kulaté luky se objevují ve vyobrazeních častěji, setkáme se s ním například na reliéfu Dareia I. z Behistúnu, kdy jej drží i samotný král a jeho strážce. Zobrazení Dareia I. s lukem je známé také z jím ražené mince – zlatého *dareiku* (Kat. 12).

Uložení šípů a nošení luků řešili achajmenovští lučištníci dvěma způsoby. Jako pouzdro na šípy používali buď jednoduchý toulec, který nosili zavěšený přes rameno, a luk nesli stejným způsobem, pouze tětiva směřovala dozadu. Druhým specifitějším a zajímavějším způsobem uložení luku byl tzv. *gorytos*. Jedná se o dvoudílné pouzdro, do kterého se vkládaly jak šípy, tak luk samotný. Nejlépe je vyobrazeno na persepolských procesních reliéfech. Protáhlé široké pouzdro bylo sešité z kůže a na okrajích zdobené kováním. Spodní část je shora vyboulená, někdy až kulatá, vespod rovná, vrchní část je naopak rovná shora a ve své spodní části kopíruje tvar luku. Zakončení *gorytu* má podobu

stylizované hlavy dravého nebo vodního ptáka. Zobák je tvořen našitým kováním, které svým tvarem připomíná malířskou paletu. Uprostřed se nachází slzovitý otvor, podél horního okraje je pak perforováno několika malými kulatými otvory. Tato kování se našla například v Diově svatyni v Olympii nebo na lokalitě Deve Hüyük (Baitinger 1999, 131). Vrchní díl měl zcela praktickou funkci, kterou byla ochrana luku a šípů proti vlhkosti (Baitinger 1999, 132). Většinou jej nosili pěšáci zavěšený u pasu, jsou ale známy i výjimky, kdy lučištník nese *gorytos* na rameni (Head 1992, 26). Při bližším zkoumání velkých procesních reliéfů, jak v Persepoli, tak v Súsách, můžeme vysledovat, že toulec a luk přes rameno nesou perští strážci odění do dlouhé procesní róby, zatímco *gorytos* mají vojáci ustrojení do oděvu válečnického (médského). Toto sepjetí s krátkým oděvem naznačuje využití *gorytů* při boji.

Prakovníci se v achajmenovské armádě objevují údajně na konci 5. st. př. n. l. První se o nich zmiňuje Xenofón při popisu bitvy u Kunax, kde jsou součástí Artaxerxova vojska a útočí na Řeky. Po této bitvě pak byli Řekové pronásledováni a napadáni malými oddíly perské armády. Tyto malé, potyčky vyvolávající formace nejčastěji tvořili právě prakovníci v kombinaci s lučištníky. Dle Xenofóna ve srovnání například s rhodskými prakovníky, kteří stříleli malými olověnými kuličkami, používali Peršané těžké kameny „*velké jako pěst*.“ Jak píše Briant, existují nálezy prakových kuliček s perskými nápisy, konkrétně jedna se jménem: „Tissafernés“ (Briant 2002, 1058). I když se někteří badatelé domnívají, že vylepšení munice zavedl právě satrapa Tissafernés po zmiňované bitvě u Kunax, dle Xenofónova popisu v *Anabázi* našli Řekové v některých vesnicích sklady olova, pro perskou výrobu prakové munice (Xenofón, *Anab.* III, 4.17). Zdá se tedy, že teorie převzetí olověných nábojů místo kamenů Peršany od Řeků (případně žoldnéřů) není příliš věrohodná. Ozbrojeni byli prakovníci lehce, to znamená, že nosili spíše koženou či plstěnou zbroj. Xenofón popisuje postoj k prakovníkům a jejich místo v perské armádě takto: „*Vůbec všechny odzbrojené vojáky z podrobených národů přinutil (Kýros), aby se cvičili v ovládání praku, protože ho považoval za vysloveně otrockou zbraň. V součinnosti s jinými vojenskými oddíly mohou totiž být někdy prakovníci velmi užiteční, ale všichni prakovníci dohromady, kdyby byli sami, nebyli by schopni odolat i nepatrnému množství bojovníků, kteří by se k nim přiblížili se zbraněmi pro boj zblízka.*“ (Xenofón, *Inst. Cyr.*, VII, 4) Zařazení prakovníků již do armády Kýra Velikého však je sporné, jelikož musíme brát v úvahu, že pramen, ze kterého vycházíme, tedy Xenofónovo dílo *O Kýrově výchování*, je napsáno spíše jako historické pojednání, a zároveň musíme počítat s možností, že se autor mohl nechat unést svou představivostí, úctou k tomuto perskému panovníkovi a následnou idealizací jako osoby. Všechny významné novinky a změny ve vybavení nebo taktice připisuje Xenofón často právě

Kýrovi Velikému, ačkoli ten s nimi nemusí mít nic společného. Tento princip se týká právě i jednotek prakovníků v perské armádě: „... *ale těm (Lýdům), u nichž viděl neochotu táhnout s sebou, vzal koně a dal je Peršanům, kteří s ním šli hned od začátku, jejichž zbraně dal spálit a je samotné donutil, aby také šli s jeho vojskem jako prakovníci.*“ Porovnáme-li pak tato tvrzení s Hérodotovými *Dějiny*, shledáme, že se o prakovnících v perské armádě nezmiňuje. Pokud by tedy byli prakovníci součástí achajmenovské armády již za doby řecko-perských válek, je velmi nepravděpodobné, že by o nich nebyla zmínka. Z této skutečnosti vyplývá, že prakovníky, se kterými se Xenofón setkal roku 401 př. n. l. nejspíše automaticky promítl i do svého historického díla. Od přelomu 5. a 4. století až do konce achajmenovské éry se s prakovníky setkáváme poměrně často.

4. Výzbroj a výstroj jízdy

Jízda byla nejdůležitějším taktickým prvkem perské armády. Součástí achajmenovského vojska byla podle Nefedkina snad už od konce 7. případně počátku 6. st. př. n. l. a vyvíjela se společně s jízdou médskou (Nefedkin 2006, 6). Vychází z předpokladu, že se vyvinula z jízdy médské za přispění skythských vlivů. Xenofón naopak ve svém díle zmiňuje, že: „... *(Kýros) byl nadšený tím, že se učil jezdit na koni. U Peršanů je totiž velmi vzácné koně i jen vidět, protože v jejich hornaté zemi je stejně těžké koně živit jako na něm jezdit...*“ (Xenofón, *Inst. Cyr.*, I, 3) To znamená, že se jízda dostala do achajmenovského vojska později, než tvrdí Nefedkin. Head se v otázce počátku využití jízdy přiklání ke Xenofóntovi. Při pátrání po jasném období zavedení jízdy do perské armády se setkáme se shodou jak u Hérodota, tak u Xenofóna, kteří připisují tento počín Kýrovi Velikému (Briant 2002, 19). Vývoj jízdy je popisován většinou od lehce ozbrojených jezdců s koženou zbrojí až po těžce vyzbrojenou, v šupinovém brnění, včetně zbroje pro koně. Po řecko-perských válkách je perská jízda početnou a účinnou silou a je nezbytnou součástí vojenského systému. Strategie v bitvách se často odvíjela od ideálních podmínek pro využití jezdců, například při plánování střetu s Alexandrem se král Dareios zachoval takto: „... *vybral si v Assýrii rovinu na všechny strany otevřenou, jež se hodila pro velikost jeho vojska a byla příznivá pro uplatnění jezdeckva...*“ (Arriános, *Anab.* II, 6) Dále Arriános vyzdvihuje důležitost krajiny, když popisuje obavy perského krále: „... *blížil se k nerovnému terénu, který nebyl Peršany upraven. Dáreios se ulekl, že by se Makedoňané mohli dostat do míst, kde by mu jeho vozy nebyly nic platné, a proto vydal rozkaz jezdcům před levým křídlem, aby objeli nepřátelské pravé křídlo...*“ (Arriános, *Anab.* III, 13) Ne vždy byla jízda tak nepřemožitelnou složkou, jak by se mohlo zdát. Xenofón popisuje i její slabá místa: „... *V noci perské vojsko nic nedokáže.*

Uvazují své koně a většinou jim svazují nohy, aby neutekli, kdyby se uvolnili. Když nastane nějaký poplach, musí Peršan koně osedlat a dát mu uzdu a sám oděn v pancíř na něj vyskočit. To všechno je v noci obtížné, když je zmatek...“ (Xenofón, *Anab.* III, 4. 34) Kromě bitvy byla jízda využívána k průzkumům, útokům na zásobovací jednotky a podpůrné linie, ničení země popravám nepřítel na útěku nebo obtěžování pohybujících se či stojících jednotek, které nebyly chráněny vlastní jízdou. Výzbroj a výstroj jezdců je v mnoha ohledech stejná jako u pěchoty, má však své specifické odlišnosti.

4.1 Oděv a výstroj jezdců

Na většině vyobrazení stejně tak jako v písemných pramenech se oděv jezdců příliš neliší od toho, který nosí do boje pěšáci. Je také důležité zvážit odpovídající výpovědní hodnotu všech dostupných pramenů – jak písemných, tak hmotných. Nejdůležitějším prvkem, který mají obě frakce společný, je výše zmíněný médský oděv: kratší tunika s dlouhými rukávy sahající nejvýše do půli stehů, vespod přiléhavé kalhoty. Pancíře jsou též podobné, udržuje se i tradice vrstvení tunik a zakrývání obranných prvků trupu. Společné jsou jim i pokrývky hlavy, ty se však občas liší ve výrobním materiálu (přechod od plsti ke kovu), dále mají jezdci i pěchota podobnou obuv.

První sporná otázka se týká **pokrývek hlavy**. V Xenofóntově popisu jezdci běžně kovové helmy nemají. Spojovány jsou pouze s králi či princí a jejich doprovodem (jak Kýra Velikého, tak Kýra Mladšího, který sám do boje helmu nenosil). Podle Hérodota nosili někteří perští jezdci helmy z tepaného bronzů a železa místo měkkých plstěných čapek (Hérodotos, *Hist.*, VII, 84). Arriános a Xenofón shodně používají pro kovovou jezdeckou helmu výraz *kranos*, zatímco Herodotos se tomuto označení vyhýbá a používá opisy. Dále se na některých helmách objevuje chochol (Obr. 11), který představoval odznak vysokého společenského postavení (Tuplin, 2010, 169). Ikonografické prameny často zobrazují jezdce v kožených pokrývkách hlavy. Na fresce průvodu z hrobky v Tatarli mají jezdci na hlavách červené plstěné *tiáry*. Také na Alexandrově sarkofágu mají jezdci na hlavě plstěnou *tiáru*. Ta je zde zavázána dvěma cípy pod bradou, zadní široký cíp kryje krk. Vysoká špice je přeložena na pravou či levou stranu. Nad čelem je pokrývka hlavy navíc stažena tenkým koženým řemínkem. Stříbrné rhyton z pokladu nalezeného v Erebuni je zdobené protomou achajmenovského jezdce na koni (Kat. 14). Poklad byl nalezen v hliněné nádobě, při stavebních pracích na okraji citadely, a ukryt byl pravděpodobně okolo roku 330 př. n. l. (Treister 2015, 23), souvisí tedy s obdobím zániku achajmenovské dynastie. Jelikož je výzdoba pečlivě provedena, vrátíme se k tomuto exempláři také níže, nyní nám poslouží

jako ukázka pokrývky hlavy jezdce. Z profilu kulatá čapka připomíná médskou pokrývku hlavy z persepolských reliéfů. Díky trojrozměrnému provedení je dobře znatelný tvar celé čapky – dvě postranní části se uprostřed sbíhají a vytváří špičatou pokrývku hlavy. Na obou stranách je vyrytý dravý pták – orel, symbol achajmenovské dynastie a nejvyššího božstva Ahura-Mazdy (Treister 2015, 55).

U jízdy se jako ochrana trupu ze začátku častěji používala šupinová **zbroj**. Jako důkaz poslouží výše popsaná výzbroj velitele Masista, který zahynul v bitvě u Plataj. Jeho ochranné brnění bylo skryto pod svrchní šarlatovou tunikou. Nejen v jeho případě, ale také v Artaxerxově vojsku u Kunax měli jezdci přes zbroj přetaženou ještě svrchní, tentokrát bílou tuniku. Tento způsob odívání do bitvy byl společný jízďě i pěchotě a jak bylo zmíněno výše, promítl se například do řeckého umění tím, že perští vojáci vypadají neozbrojení. Novinkou, která se objevuje u jízdy, je pevný hrudní plát a límec, který vybíhá ze zadní části zbroje (Tuplin 2010, 110), funkci ochrany týlu již tedy nezastává zadní cíp *tiáry*. Límec se objevuje na některých pečetích (Head 1992, 37). Kratší médský šat, do kterého jsou oděni jezdci na Alexandrově sarkofágu, je přepásán jednoduchým tenkým páskem a končí v půli stehén. U perských jezdců (ani pěšáků) nejsou znázorněny *pterygy* jako ochrana oblasti třísel. Zřasení tuniky vytváří alespoň dvojistou suknicí. Dále jsou jezdci oděni do plstěných nebo kožených nohavic. V tomto konkrétním případě jsou detailně znázorněny splývající zvlněné záhyby. Ty nejsou promodelované do hloubky, přesto vyvolávají dojem těžké, neprodyšné látky. V pozadí je patrný rozevlátý široký plášť s dlouhými rukávy – *kandys*. Na sarkofágu jej mají pouze jezdci, nikoli pěší vojáci. Je třeba věnovat i obuvi, která je na sarkofágu dobře patrná. Byla vyráběna pravděpodobně z hnědé nebarvené kůže a ovazovala se řemínky kolem kotníků. Na nártu jezdce je znatelný i uzlík řemínku, někdy upevnění zakrývají kalhoty. Obuv je na vyobrazeních mnohdy malována také žlutě, modře nebo červeně, což nemusí odpovídat použitému materiálu (Sekunda 2008, 26).

Existují i zmínky, že byli perští jezdci vybaveni **štíty**. Herodotos na ně poukazuje jen okrajově, avšak Arriános s Xénofontem se na nich jasně shodují, Xenofón na ně ovšem poukazuje pouze v situacích, kdy štíty nosí služebnictvo, a navíc v situacích mimo válečné manévry (Tuplin 2010, 170). Pro používání štítů achajmenovskými jezdci v boji nemáme alespoň v písemných pramenech žádný jasný důkaz. Jediný možný způsob upevnění štítu byl přes záda bojovníka. V této pozici ovšem nemohl být v pohotovosti pro obranu. V ikonografii se se štítem na zádech jezdce ani tak moc nesetkáváme, výjimkou jsou jezdci na reliéfu

z Yeniceköy (Obr. 12). Ti mají snad na zádech připevněný štít, nemůžeme ovšem vyloučit, že se nejedná jen o rozevlátý plášť (Head 1992, 39).

4.2 Zbraně jezdců

Jelikož jezdectvo bojovalo jiným způsobem než pěchota, je zřejmé, že používalo i specifické zbraně. V této kapitole se budeme věnovat zbraním používaným výhradně jízdou, ty, které používala i pěchota jsou popsány výše.

4.2.1 Luky

Význačnou problematikou u achajmenovského jezdectva je používání **luků**. Jezdci jednoznačně byli vybaveni luky, šípy i *goryty*. Ovšem perští jezdci údajně nestříleli za jízdy. Pro svou zdatnost v sedle a obratnou střelbu byli známí hlavně Sakové (Tuplin 2010, 158), kteří se připojili do achajmenovské armády na začátku 5. st. př. n. l. Toto tvrzení podporuje Arriános, který je zmiňuje jako členy Dáreiova vojska před bitvou u Gaugamel: „...*Dále tu byli Sakové, skythský kmen, příbuzný s asijskými Skýthy. Nebyli poddaní Béssovi, nýbrž šli do boje jakožto Dáreiovi spojenci a jejich vůdcem byl Mauakés. Sloužili jako jízdní lučištníci...*“ (Arriános, *Anab.*, III, 8) O jízdních lučištnících se zmiňuje Xenofón při bitvě u Kunax: „...*část jezdců i pěších vystřelila z luků a část střílela z praků...*“ (Xenofón. *Anab.*, III, 3.7) Krom toho popisuje, jak byly zbylé jednotky řeckých žoldnéřů napadány oddíly perských jezdců, kteří na ně útočili střelbou z luků: „...*Barbarští jezdci i na útěku Řeky zraňovali, protože stříleli s koní nazpátek...*“ (Xen., *Anab.*, III, 3.10) Nemnoho ikonografických památek zpodobňuje jezdce v achajmenovském (médsském) šatě, jak v bitvě střílí z luku. Tato interpretace se v případě řeckého vázového malířství dá odůvodnit malířovou fantazií. Pokud umělec viděl v sedle lučištníka, který patřil k achajmenovskému vojsku, nemusel vždy rozeznat nuance mezi Sakem a Peršanem a na výsledné malbě mohl jízdního lučištníka obléci do oděvu po způsobu Peršanů, který snad vídal častěji a tím spíše si jej vybavil. Freska z hrobky v Tatarli je jednou z mála ikonografických památek, která zobrazuje perské jízdní lučištníky. Ti mají po skythském vzoru luky dvojité prohnuté, na malbě v červené barvě. *Toulce* mají jezdci připevněné u pasu, jak si můžeme všimnout u nejbližšího z první trojice v bojové scéně, *goryty* mají u pasu zavěšeny jezdci ve scéně znázorňující procesí. Že se nejedná o Skythy (tedy Saky) je zřejmé podle pokrývky hlavy se zaobleným koncem a třemi cípy, dvěma zavázanými pod bradou a jedním chránícím krk. V takovém tvaru je jasně patrná achajmenovská *tiára*. Dále se jedoucí lukostřelci objeví i v dekoraci meče z lokality Čertomlyk (Treister 2010, 7). Jelikož jde ale primárně o exemplář pocházející z nomádské kultury, může se zde jednat o domácí inspiraci. Důkaz, že byli achajmenovští jezdci vybaveni

pro střelbu z luku, nám poskytuje také jižní vlys chrámku Athény Níké na athénské Akropoli z let 427 – 423 př. n. l. (Kat. 15). Je zde ztvárněn perský jezdec v boji s řeckým hoplítou nad mrtvým tělem jiného Peršana. Možná se jedná o zpodobnění bitvy u Plataj a tedy boj o Masistovo mrtvé tělo, které chtějí Peršané dostat zpět. Jezdec sice přímo nestřílí z luku (jeho pozice naznačuje spíše náprah k následnému bodnutí oštěpem), ale na levém boku má připevněn *gorytos*. Jízdní lučištníci se dále nachází na číši Triptolémova malíře (okolo 470 př. n. l.), kde jsou zachyceni v poměrně dynamickém pohybu, oba dva se chystají vystřelit šíp z luku, přičemž jeden čelně a druhý proti směru jízdy. O perském původu nesporně vypovídá jejich oděv: mají na sobě dlouhé nohavice a přiléhavou tuniku s dlouhými rukávy, zdobenou cikcaky. Celá uniforma s výjimkou suknice omotané kolem beder připomíná kombinézu. Hlavu jim pokrývá opět plstěná *tiára*, jejíž cípy jsou podle řeckého zlovyku deformované. Jízdní lučištníci prý mizí z achajmenovské armády buď již po řecko-perských válkách (Head 1992, 3–34), nebo až okolo poloviny 5. st. a nahrazuje je těžká jízda ozbrojená *paltami* (Nefedkin 2006, 11).

4.2.2 Oštěpy

Snad nejdůležitějším rozdílem ve výbavě oproti pěchotě je používání **oštěpů** a jezdeckých kopí. Hérodotos o Peršanech říká, že: „*Bojovali koňmo, nosili dlouhá kopí a byli výborní jezdci...*“ (Hérodotos, *Hist.*, I, 79). V této zmínce sice není přesně řečeno, že by jezdci používali kopí, nicméně zde klade důraz na zdatnost jízdy. Důkazy, kdy perská jízda používá kopí, nám poskytuje Xenofón při popisu bitvy u Kunax. Zde jsou jimi vyzbrojeni Artaxerxovi jezdci na levém křídle jeho vojska (Xen, *Anab.*, I, 8.9). Jezdecký **oštěp** se nazývá *palton*. Měl tlustou dřevěnou rukojeť, dle Xenofónových zpráv se používalo dřínové dřevo. Hrot byl vyroben z bronzu nebo ze železa, formovaný do špičatého tvaru se středovým žebrem (Litvinsky 2001, 495, tab. 41). Soubor nálezů z Oxu ukazuje, že existovalo několik typů hrotů perských oštěpů. Některé neměly oddělenou objímku a byly přímo nasazené na ratiště (Kat. 16). Oštěpy zakončovaly obdobné hroty protáhlého zaobleného tvaru. *Palton* byl zaveden místo čistě vrhacích zbraní, protože se hodil jako zbraň bodná tak vrhací.⁶ Obvykle měl každý jezdec dva oštěpy, jeden sloužil primárně pro vrh a druhý si většinou ponechával jako zbraň bodnou, kterou mohl využít při obraně, kdyby se dostal do přímého konfliktu s pěšákem nebo jiným jezdcem. Na překresbě chalcedonového pečeti z 2. poloviny 4. st. př. n. l. vidíme achajmenovského jezdce vybaveného dvěma oštěpy. Zřetelně je zde znázorněn

⁶ V Nefedkinově článku se objevuje, že byl *palton* užíván jako „*lance*“ i jako „*javelin*“. Tak se dají objasnit anglické termíny „*lance*“ pro jezdecké kopí jako zbraň bodnou a „*javelin*“ jako zbraň vrhací. Anglický termín „*spear*“ se dá považovat a tudíž i překládat jako označení pro kopí pěšáků.

hrot i zadní špice (Nefedkin 2006, 10, Fig. 6). V achajmenovské jízdě možná jezdci nejprve využívali pouze oštěpů jako zbraní bodných i vrhacích a teprve později přejít na meče (Tuplin 2010, 164). Důležitost této zbraně můžeme vyvodit i z Xenofónova vyprávění, kdy říká, že Kýros mladší se do bitvy oděl pancířem, vyskočil na koně a popadl oštěp (Xen. *Anab.*, i, 8.3). Nevzal si žádnou jinou zbraň, při tom, kdyby byla nějaká důležitější, princ by neváhal po ní ve spěchu sáhnout. Nevýhoda lehčích perských oštěpů se ukázala v rozhodujících bitvách právě proti Alexandrovi, u Gráníku například makedonská dlouhá kopí obstála lépe proti lehčím perským *paltám*. Obě strany přitom použily k výrobě zbraní stejný materiál, tedy dřínové dřevo. Zde se nabízí otázka, zda se opravdu jednalo jen o technické vlastnosti materiálu, nebo sehrála rozhodující úlohu zručnost Makedonců, a pokud tomu tak bylo, do jaké míry.

Nefedkin se zmiňuje, že pravděpodobně ve druhé polovině 4. st. přišel do užívání ještě jeden druh oštěpu tzv. *mesággulon/ mesankylon*. Jedná se o oštěp, který byl uprostřed ovázán provazem, za pomoci kterého se zbraň vrhala (Nefedkin 2006, 13). To, co považujeme za dlouhá jezdecká kopí, která jsou vyobrazena na Alexandrově mozaice z domu Fauna v Pompejích, mohou být právě *mesankyla*. Na pozadí zmatečné vřavy vidíme částečně stále ještě vyrovnané dlouhé oštěpy, jeden dokonce již letí směrem k Alexandrovi. Tento pohyb by přesně odpovídal běžnému průběhu bitvy, neboť se v jezdeckých střetnutích oštěpy často vrhají. Těmito novými oštěpy snad vybavil Dáreios III. svou armádu po předchozích neúspěších proti makedonské armádě (Head 1992, 34).

4.2.3 Meče

Jezdci byli ozbrojeni také *akinaky*. Protoma jezdce na rhytu z Erebuni má po pravé straně vytepanu právě tuto zbraň. Dýka odpovídá médským z persepolských reliéfů. Předpokládáme-li, že bylo rhyton vyrobeno těsně před dobou uložení (mladší být nemůže), vyplývá z této skutečnosti, že podoba *akinaku* se v průběhu staletí příliš nezměnila (Treister 2015, 57). Dlouhý **meč** *kopis* je znázorněn na klazomenském sarkofágu (Obr. 15) okolo 500 př. n. l. (Nefedkin 2006, 15, Fig. 13), kde achajmenovské jízda útočí na již nesešikované řady řeckých hoplītů. Tyto zbraně byly rozšířeny po Evropě, používali je jak Řekové, tak další obyvatelé středomoří. Někteří autoři pro ně užívají také názvu *machaira/machaerae*, (Litvinsky 2001, tab. 62 – 70; Nefedkin, 2006, 10), nicméně se jedná o stejnou zbraň.

4.3 Koňská výstroj

Při zkoumání achajmenovského jezdeckva je nezbytné věnovat část výbavě jízdních zvířat, tedy koní. Kůň se v achajmenovském umění objevuje poměrně často, například na nástěnných malbách či reliéfech ve scénách bitevních či procesních, kde je v přímém spojení s jezdcem. Oblíbený jsou koňské protomy jako součást stříbrných picích nádob. Jak si na těchto *rhytech* můžeme všimnout, kůň je vždy vybaven postrojem, to znamená, že nejspíš nebyl vnímán jako divoké zvíře ale vždy jako součást jízdy. Na rozdíl od koní býci, berani ani kozorožci, jejichž motivy se v achajmenovském umění také často vyskytují, nemají na hlavách ani na tělech žádné postroje.

4.3.1 Postroj hlavy

Persepské reliéfy zachycují koně v průvodu často jako tažné zvíře (Obr. 14). Postroj se skládá z ohlávky (nátýlníku, čelenky, lícnice, podhrdelníku, nánosníku, udidla) a otěží. Z takovýchto součástí sestává i dnešní běžná koňská ohlávka. Řemínky ohlávky k sobě připojují spojky tvaru klu (Obr. 16, Head 1992, 33, Fig. 20c). Z Persepole se nám zachovala také bronzová udidla (Obr. 19, Kat. 24). Hřívá je nad čelem zastřižena a svázána do snopce. Stříbrné rhyton z pokladu nalezeného v Erebuni je zdobené koňskou protomou (Kat. 18). Kůň vyčnívá z rhyta polovinou těla, dvě přední nohy má přitažené k trupu. Uzda je velmi detailně propracována, spony mají tvar stylizovaných hlav dravých ptáků – jejich schematičnost by ale odpovídala spíše výše zmíněným klům (Treister 2015, 34). Příklady koňských postrojů nám přináší také mnohokrát zmiňovaná freska z hrobky v Tatarli. Aby byl postroj znatelný, kontrastuje jeho barva s barvou zvířete – černý kůň má zlatou ohlávku a červený otěže, bílý kůň má červenou ohlávku, červený opět zlatou.

4.3.2 Hřbet koně

Místo sedla jsou koně na bitevní scéně vybaveni snad jen jezdeckou dečkou obdélného tvaru připevněnou k tělu zvířete popruhem vpředu a snad i vespod, což není na fresce znatelné. Dečka má červenou barvu a je černě orámována. Na fresce zobrazující procesí jsou ovšem koně již jasně ustrojeni do sedel, provedených částečně bílou barvou. Na stříbrném *rhytu* z Erebuni s protomou jezdce se setkáme také s přehozem místo sedla. Okraje dečky jsou zdobeny třásněmi, pokrývka samotná je dekorována býky (ze kterých se dochovaly jen přední části) a horskými kozami (Treister 2015, 59). Zvířata na dečce leží, s nohama schoulenýma pod tělem. Takovéto rytí patrně imituje vyšívaní jezdeckého přehozu. Na překresbě chalcedonového válcovitého pečetička ze 4. st. př. n. l. (Obr. 17) je vyobrazen opět jedoucí lučištník střílející proti směru jízdy (Nefedkin 2006, 11, Fig. 7). Tento motiv připomíná

lučištníka z vyprávění Xenofónova, odpovídal by totiž popisu jezdce střelícího pozadu (Xenofón, *Anab.* III, 3.10). Zmiňujeme jej zde ovšem proto, že jezdec sedí opět na přehoze obdélného tvaru s třásněmi po obvodu jako u *rhyta* z Erebuni. Přehoz je i upevněn stejným způsobem, popruh vede přes plece koně, jiné upevnění není vidět, může být skrytou pouze mezi přečnívajícíma nohama jezdce. Z výše popsaných ukázek vyplývá, že při boji na koni nepoužívali achajmenovští jezdci sedel. Na řeckých vázách jsou dokonce zobrazováni jezdci na holém koňském hřbetě, na Alexandrově sarkofágu je znázorněna v náznacích deka s třásněmi (Obr. 18). Zde se setkáváme jednak s vozem taženým *bigou*, kde se uzda nedochovala, dobře jsou však patrné další části postroje: tažná oj vozu a řemeny vedoucí přes plece a zadek koní (Summerer 2007, 11–12).

4.3.3 Brnění koní

O používání brnění pro koně mluví Hérodotos a zmiňuje se o něm v souvislosti s Massagétý: „...*I koním dávají na prsa bronzové pancíře, otěže uzdy a pukly však jsou zdobené zlatem...*“ (Hérodotos, *Hist.*, I, 215) asyrská jízda používala textilní brnění pro koně již v 7. st. př. n. l., a koně, kteří táhly asyrské vozy byly chráněny bronzovým plátem. Není ovšem prokázána souvislost mezi koňským brněním asyrským a perským, používaným v 5. st. př. n. l. (Head 1992, 35). Brnění koní se v achajmenovské armádě objevuje spolu se zavedením těžké kavalérie, podle Nefedkina mezi 460 – 450 př. n. l. (Nefedkin 2006, 10) Objevují se kovové čabraky (čelní brnění), hrudní pláty a chrániče nohou. Ochrana trupu koně se skrádala ze spojených úzkých bronzových lamel a tvořila s hrudním plátem kompletní ochranu těla zvířete. Tyto postranní kusy se nazývají *lamnae* (Head 1992, 37). Perští jezdecktí těžkoooděnci se ukázali zpočátku jako velká taktická výhoda a Arriános také popisuje jejich úspěchy: „...*padl v ní značný počet Alexandrových vojáků, protože barbaři je převyšovali jak počtem, tak odolnějším pancéřovým oděním jezdců i koní, ...*“ (Arriános, *Anab.*, III, 13) Pozlacený disk s loveckou scénou pocházející z pokladu z Oxu (Kat. 22) mohl být součástí koňského hrudního brnění. Sama výzdoba disku poskytuje také mnoho informací. Tři jezdci na koních loví rozličná zvířata: první hází oštěpem po dvojici jelenů, druhý se snaží zasáhnout pár kozorožců a třetí v opačném směru napřahuje luk a chytá se zabít zajíce. Koně jezdců mají uzdu a vyšíváný jezdecký přehoz se střapci (vzory jsou naznačeny vytepáváním). Ocasy achajmenovských zvířat jsou spleteny a svázané stuhou. Další novinkou v koňské výstroji jsou chrániče končetin, Které zmiňuje Xenofón. Tunelovité chrániče byly tvořené kroužky z lamel. Tomuto chrániči Xenofón říká *cheir* a připisuje ho do výbavy koní, kteří táhli se srponosný (Head 1992, 36). O takto vyzbrojených koních se dovídáme v bitvě u Kunax, dále figurují ve střetech s Alexandrem. Drobné umění brnění koní většinou nezaznamenává, do

malých obrázků na mincích nebo pečítkách se jej umělci nenamáhalí ztvárnit (Tuplin 2010, 166).

4.3.4 *Parameridia, parapleuridia* a ostatní chrániče

Jednou z nejzajímavějších součástí perského jezdeckého vybavení jsou chrániče nohou jezdce. Ty opět popisuje Xenofón, který mluví o tzv. *parameridiích* – stehenních chráničích. První zmínky o nich pochází z doby Kýry mladšího, kdy je jimi vybaveno zhruba 600 perských jezdců. Vyobrazení *parameridií* bychom snad mohli najít na řecko-perské gemě ze 4. st. př. n. l. (Nefedkin 2006, 12, Fig. 9.)⁷ Peršan na hřbetě koně právě probodává oštěpem řeckého hoplita. Nohavice jezdce jsou nepřírozeně rozšířené, a ačkoli není znatelný jejich vzor, můžeme se domnívat, že se jedná o tuto součást jezdecké výstroje. Svědčí pro to jednak zmíněný *palton*, kterým byla vybavena těžká jízda, jednak pevný límec vybíhající ze zadní části zbroje. Mnohem větší součástí brnění pak byla *parapleuridia*, která chránila jak boky koně, tak jezdci nohy od kotníků po stehna. Měla být vyrobena z bronzu, avšak žádný plát takové velikosti se nezachoval. Popisy antických autorů a reliéfní i kresebná zpodobnění vypovídají o existenci *parapleuridií*, předpokládá se tedy, že byla vyrobena z bronzových šupinek nebo malých plátků našitých na lněném či koženém podkladu (Head 1992, 35). Snad největší *parapleuridia* jsou zobrazena na reliéfu z Yeniceköy (Obr. 12). Jezdci na koních ozbrojeni *paltami* jedou vpřed kryti mohutnými bronzovými pláty. *Parapleuridia* mají tvar kosočtverce, ve spodní části vykukují jezdcům kotníky. Již na fresce z Tatarli je patrná napjatá pozice jezdce s nohama nataženými šikmo před sebe. Ovládat koně a udržet se na něm vyžadovalo jistě zdatnou dávku námahy, perská jízda neznala třmeny. Vyobrazení *parapleuridií* (i když ne přímo v achajmenovském podání) se nachází na lýckém Payavově sarkofágu z doby okolo 380 – 360 př. n. l. V reliéfu na podélné stěně lýcká jízda bojuje snad s pisidijskou pěchotou. Velitel lýcké jízdy má mimo jiné jako součást zbroje *parapleuridia* (Nefedkin 2006, 8, Fig. 3). Chrániče jsou zde oproti reliéfu z Yeniceköy menší a mají spíše obdélný tvar, není na nich patrné žádné další zdobení (Obr. 20).

4.4 Bojové vozy

Při válečných taženích a v bitvách se v achajmenovském vojsku uplatnily také válečné vozy, které se v achajmenovské armádě běžně objevují od konce 5. st. př. n. l. Ty využíval při přesunech vojsk hlavně král, někdy také jeho družina. Například Kýros mladší před bitvou u Kunax na voze jezdil: „...*Třetí den cestoval na voze a měl před sebou jen oddíl několika vojáků...*“ (Xenofón, *Anab.*, I, 7.20) Do boje se ovšem vydával na koni. V bitvách byla kolem

⁷ Nefedkin, Fig. 9., after Stähler, 1992: Taf. 6. 3

královského vozu seřazena jízda. Král je pro dění na bitevním poli ústřední postavou, jak vypovídá i Arriános: „*Dáreios sám měl své stanoviště uprostřed celého vojska, jak bylo zvykem perských králů.*“ (Arriános, *Anab.*, II, 8). Vozy se používaly i v bitvách, jak dokládá freska z Tatarli. Na voze taženém dvojspřežím jedou dva vojáci, jeden vůz řídí, druhý střílí z luku. Vůz má čtvercový tvar, pouze horní hrana je zvlněná, okraj lemuje pás s nýty. Z přední části vybíhá dlouhá tyč, která končí nad koňskými hřbety a je provazem spojená se jhem. Na jejím konci zavěšena rolnička (Summerer 2007, 11–12). Kolo vozu má osm paprsků. Vůz ze scény s námětem procesí z téže hrobky je stejný jako předchozí, pouze tyč s rolničkou chybí. Královské cylindrické pečetičko zobrazuje Dareia I. při lovu na voze. Podobně jako na fresce z Tatarli jsou na voze dvě postavy, kočí a král střílející z luku. Vůz opět táhne biga (Head 1992, 45). Poklad z Oxu skýtá zlatý model vozu se čtyřspřežím, uvnitř se nachází opět dvě postavy, kočí a pasažér v *kandydu* (Kat. 19).

Specialitou achajmenovské jízdy byly takzvané **srponosné vozy**. Poprvé jsou zmíněny Xenofóntem u Kunax ve vojsku jak Kýra mladšího, tak Artaxerxa. Na konci 5. století tedy již nebyly úplnou novinkou. Co se týče jejich existence v době Kýra Velikého, zařadil je autor o sto padesát let dříve pouze na základě svých domněnek (Head 1992, 47). Tyto smrtící zbraně měly sloužit ke snazšímu proražení nepřátelských formací, aby se dal zbytek protivníkovy vojska snadno pobít. Srponosný vůz táhlo čtyřspřeží těžce obrněných koní. Osa silných, odolných kol byla prodloužená dvěma nápravami, na které byla připevněna dvě tenká ostří. Délka břitů kolísala, Kýros mladší byl například vyzbrojen vozy až s 90 cm ostřím. Rané srponosné vozy měly třetí ostří pod sedadlem vozky vespod, aby řezalo vše, co bude překážet v cestě, postupně snad kvůli nepraktičnosti vymizelo. Roku 395 př. n. l. se objevily v bitvě u Daskyleia, kde jich Farnabazos úspěšně využil k proražení linií Řeků. U Gaugamel byly použity vozy s přídatným ostřím (délka 68 cm) na koncích jha, ostřím napřed. Břítvy na nápravách byly delší, širší a na koncích zakroucenější. Ačkoli skýtaly srponosné vozy ohromný potenciál, jejich účinku bylo využito jen velmi málo a to většinou jen vinou lidského faktoru. Nezřídka se stávalo, že najatý žoldněř, který nedostal včas zaplacen, z vozu před střetem s protistranou vyskočil a uprchl. Neřízené vozy tak páchaly škody i ve vlastních řadách, protivníkem pak byly velmi snadno likvidovány.

5. Spojenecké jednotky

V achajmenovské armádě se objevuje mnoho zahraničních spojenců. Následující oddíl stručně shrne specifika jejich výzbroje a výstroje a funkce v perské armádě. Mezi

nejvýznamnější a nejbližší spojence Peršanů se řadí Sakové. Tato skupina nomádských kmenů původně obývala stepi v severovýchodní části achajmenovské říše. Podmanil si je Dáreios I., další kmeny se připojují za vlády Xerxa I. Sakové byli ceněni hlavně pro svou lehce vyzbrojenou jízdu. Bojovníci byli vybaveni pouze lukem, *akinakem* a lehkou *sagaridou*. Významně se prosadili v bitvách u Maratónu, Plataj a Gaugamel. Zmiňuje se o nich Arriános jako o jízdních lučištnících, jejich schopnosti byly tedy neopomenutelné. K Sakům se řadí také kmen Massagétů, s nimiž se utkal Kýros II. Veliký. Od nich se Peršané naučili používat brnění pro koně, protože massagétské jezdecktvo bylo velmi těžce vyzbrojené.

V achajmenovském vojsku se hojně vyskytují nájemní žoldnéři z Řecka. Roku 416 př. n. l. se Řekové objevují při revoltě lýdského satrapy Pissúthéna, svého velitele ovšem zradili, protože je perská strana přeplatila. Po tomto povstání se již žádná perská bitva nekoná bez účasti Řeků. Nejvýznamněji spolupracují Řekové s achajmenovskou armádou v bitvě u Kunax, kdy 10 000 žoldnéřů slouží pod velením Kýra mladšího. Okolo 2000 Řeků bojovalo na straně Dareia III. i po bitvě u Gaugamel. Byli seřazeni před Dáreiovou družinou, protože jako jediný prý dokázali bojovat s makedonskou falangou (Arriános, *Anab.*, III, 11). Nejčastěji byla z řad řeckých vojáků stavěna těžká pěchota, kterou perské vojsko dostatečně nedisponovalo.

Assýřané se v achajmenovské armádě vyskytovali jako kopiníci a před řecko-perskými válkami tvořili vojsko s chaldejskými lučištníky. Po roce 480 př. n. l. se Xenofón zmiňuje o setkání s asyrskou královskou gardou v Mýsii (kolem r. 400 př. n. l.). Assýrie tak byla stále zdrojem profesionálně vycvičené pěchoty, i když nedodávala velké počty vojáků. Dle reliéfů z persepolské hrobky Dáreia I. je možné popsat výzbroj asyrského vojáka. Byl oděn do lněné zbroje, tunika s dlouhými rukávy byla přepásána jednoduchým opaskem, za kterým byl připevněn meč. Nezvyklé jsou vysoké šněrovací boty sahající do půli lýtek.

Foiníčané se v achajmenovských armádách objevují málo, snad pouze jako velitelé foinických lodí při Xerxově tažení roku 480 př. n. l., kdy musela okupovaná města poskytnout vojenské prostředky. O využití syrského vojska jsou pouze drobné zmínky v bitvě u Gaugamel (Arriános, *Anab.*, III, 11). Naproti tomu Arabové měli s achajmenovskou říší přátelské styky. Spolupracovali s Peršany při invazi Kambýsa II. do Egypta a v pozdějších taženích byli hlavním dodavatelem lučištníků, ať už pěších nebo na velbloudech. Hérodotos je popisuje takto: „...Arabové měli široké pláště s opasky a po pravé straně velké luky s konci zpět ohnutými.“ (Hérodotos, *Hist.*, VII, 69)

Z Arménie přicházely posily lehce ozbrojené pěchoty vybavené krátkými kopími či oštěpy a lehkými štíty. Takto vyzbrojené jednotky bojovaly ve vojsku Xerxově a Datamově. Od konce 5. st. př. n. l. se k achajmenovské armádě připojuje paflagonská jízda, o níž máme zprávy z bitvy u Kunax a roku 390 př. n. l. stála na straně Sparty proti Peršanům. Pod perským vedením se s ní setkáme znovu v bitvě u Gráníku. Lýkijské bojové síly většinu času ochotně spolupracovaly s achajmenovskou říší. Byli vybaveni srpkovitě zahnutým anatolským mečem zvaným *drepanon*. Jednotky nesoucí tuto zbraň jsou zobrazeny v hérau z Trysy. Hérodotos obléká Lýky do pancíře a náholenic, přes rameno prý měli kozí kůži a čapky kolem dokola pošíte peřím. Používali luky z dřínového dřeva, šípy, které neměly na koncích peří, oštěpy a vojáci nosili dýky a *drepana* (Hérodotos, *Hist.*, VII, 91). Dalším anatolským národem, který sloužil v perské armádě, byli Kárové, jejichž bílé štíty se objevují v armádě Tissafernově a Farnabazově roku 397 př. n. l. a také Kárové bojují u Gaugamel. Těžce ozbrojení Lýdové se vyskytují v Xerxově vojsku během řecko-perských válek a staví jednotky těžké pěchoty.

Nejexotičtějšími spojenci Peršanů byli Indové. Některé si opět podmanil již Dáreios I., s dalšími se setkáme v armádě Xerxově, ti se nazývají Gandhárané. Hérodotos při popisu výstroje jednoho kmene Aithópů říká, že byli stejně vyzbrojeni: „... *jako Indové; na hlavách měli kůži staženou z koňské hlavy i s ušima a hřívou. Místo chocholu jim stačila hříva a koňské uši měli přímo vztyčené; místo štítů používali jako ochranného krytu kůži z jeřábů...*“ (Hérodotos, *Hist.*, VII, 70). Pěší indické jednotky tvořili lučištníci, jezdecko sestávalo z jezdců vybavených jako pěchota – luky, a vozů. Na vozech jeli vždy dva vojáci – vozka a lučištník. Vojáci byli oděni do indických kiltů a nosili přes záda zavěšené široké meče. Na hrobce Dáreia I. jsou zobrazeni příslušníci indických národů v procesí podpírající trůn. Od 5. st. př. n. l. se v indickém vojsku objevují sloni, v kontextu perských bitev se o nich dozvídáme od Arriána, když se účastnili bitvy u Gaugamel: „...*a malý počet (nejvýše patnáct) slonů, jež s sebou vedli Indové...*“ (Arriános, *Anab.*, III, 8). Aithópové se také účastnili achajmenovských bitev. V řecko-perských válkách měli své místo v Xerxově vojsku: „...*Aithópové byli oděni pardálími a lvími kůžemi, měli veliké luky, zhotovené z palmových větví, neméně než čtyři lokte zděli, a malé rákosové šípy, na nichž místo železa byl přitesán ostrý kámen, jímž ryjí i pečeti. Dále měli kopí, na nichž byl jako hrot upevněn gazelí roh. Měli také sukovité kyje...*“ (Hérodotos, *Hist.*, VII, 69) Libyjci v perské armádě zastávali posty pěších vrhačů oštěpů a stejně vyzbrojených jezdců na vozech. Egypťané mohli do perského vojska přispět jízdou a několika vozy, Peršané však v Egyptě stavěli pouze pěchotu a lodě (Head 1992, 49–58).

6. Závěr

Armáda představovala pro tehdejší perskou společnost středobod existence. Ne nadarmo Hérodotos uvádí, že: „... (*Peršané*) syny cvičí od pěti let až do dvaceti jen ve třech věcech: jezdit na koni, střílet z luku a mluvit pravdu.“ (Hérodotos, *Hist.*, I, 136) Jak líčí Xenofón, Peršané byli velmi střidní, disciplinovaní a měli téměř celoživotní výcvik. I vysloužilci, zbaveni vojenské povinnosti, se museli shromažďovat na určeném místě. Dávali tak najevo, že povinnost s věkem nekončí a pro všechny platí stejná pravidla (Xenofón, *Inst. Cyr.*, I, 2). Od způsobu boje achajmenovské armády se odvíjí používání vhodného brnění a zbraní. Na počátku vlády achajmenovské dynastie se vojenská síla soustředila především v pěchotě. Perští vojáci byli již od časů Kýra Velikého (zakladatele dynastie) úzce propojeni s Médy. Netýká se to společenských návyků (Xenofón nám představuje mnoho rozdílů), ale vybavení do boje.

Krátká tunika s dlouhými rukávy, se kterou se setkáváme jak v popisech antických autorů, tak v uměleckém ztvárnění perských bojovníků daného období, se podle sousedního národa nazývá *médský šat*. Tento oděv je do boje vhodný, nebrání vojákovi v pohybu a nijak ho neomezuje. Na hlavě nosili plstěnou pokrývku, zvanou *tiára*, která měla tři široké cípy, jež plnily funkci lícnic a týlního chrániče. Co se týče ochrany trupu, byl pancíř, ať už kožený nebo kovový, skryt pod svrchní tunikou. Peršané totiž užívají jedinečného trendu, a tím je vrstvení. Není jasné, proč využívali tohoto principu, zda kvůli uniformitě vojska, ochraně zbroje před nánosy písku či slunečním světlem, které ji mohlo prohrát.

Naproti tomu *šat perský*, který má podobu dlouhé róby splývající ke kotníkům, se pro boj nehodí. Objevuje se ovšem v procesních scénách. Často jsou do něj oděny strážé, to může znamenat, že jej nosila hlavně palácová stráž, když panovník pobýval v palácích, přijímal delegace nebo odpočíval v harémech. Oblékal se do něj ale i král. Tyto různobarevné oděvy byly bohatě zdobené, posíté zlatými plíškami. K *perskému oděvu* náležela vysoká žlábkovaná pokrývka hlavy zvaná *kidaris/ cidaris*, kterou nosil král a vysocí představitelé dvora, běžné strážé měly okolo hlavy tordovanou čelenku z látky. Do boje i mimo něj nosili Peršané velké množství zlatých šperků. Kroucené zlaté náramky, náhrdelníky a kruhové náušnice nejsou ničím neobvyklým.

Nejsilnější součástí rané achajmenovské armády byli lučištníci. Jim byla uzpůsobena také válečná strategie. Aby se využila naplno jejich síla, vytvářeli Peršané formace o deseti řadách, přičemž vždy první muž v zástupu nesl velký proutěný štít, neboli *sparu*. Vojáci jej

postavili na zem, podepřeli, a zpoza této bariéry pak lučištníci stříleli na nepřátelské vojsko. Pro případy, kdy se nepřítel dostal blíž než na dostřel luku a bylo nutné jej odrazit tváří v tvář, byli vojáci vybaveni krátkými rovnými dýkami, *akinaky*. Samotné luky nosili vojáci buď přes rameno spolu s toulcem, jak vidíme na súských reliéfech, nebo používali speciálního dvoudílného pouzdra na luk i šípy, tzv. *gorytu*. *Gorytos* nosili vojáci při střetnutích zavěšený u opasku, mimo boj mají pouzdro někdy výjimečně zavěšené přes záda. Pěší jednotky disponovaly ještě další zbraní pro boj zblízka, kterým byl *kopis*. Dlouhý zahnutý meč s ostrím tvaru esovité křivky sloužil hlavně jako sečná zbraň. Často se s ním setkáme na řeckých vázových malbách, kdy jej pěší perský bojovník používá při boji s řeckým vojákem.

Raná achajmenovská armáda neměla příliš silnou jízdu. Od kmene Saků přejímají Peršané zvyk střílet ze sedla. Ten se udržuje až do konce achajmenovské doby. Po řecko-perských válkách se jezdeckto výrazně proměňuje. Naplno se projevují dříve nabyté poznatky a jezdeckto získává těžší výzbroj. Od Massagetů přejali koňské brnění a do užívání přišly kovové helmice, šupinová zbroj i pevný krunýř s kovovým chráničem týlu. Na základě dřívějších střetů se silnějšími protivníky vylepšili jezdecké zbraně a vybavili jízdu dlouhými oštěpy – *palty*. Aby plně využili potenciálu této zbraně, měl každý jezdec dva oštěpy, jeden pro vrhání, druhý pro obranu jako zbraň bodnou. Dále mohli využít pro boj zblízka *kopis*, který je některými badateli řazen do výzbroje jezdců. Ochranu zajišťovaly jezdcům i koním *parapleuridia*, chrániče jezdcových nohou a boků koně. Jindy se pro ochranu zvířete používalo brnění z tenkých lamel – *lamnae* a hrudního plátu. Na čele měly koně kovovou čabruku (pokrývku hlavy), nohy jim kryly opět lamelovité tunelovité chrániče – *cheiry*. Lehká jízda, často zobrazovaná v umění, nebyla vybavena koňským brněním, *parapleuridii* a jezdců na sobě měli jen lehkou plstěnou zbroj. Peršané nepoužívali sedlo, na hřbetě koně byl připevněn pouze jezdecký přehoz.

Pěchota prošla přeměnou ve stejném období jako jízda. Mizí velké těžké *spary* a nahrazují je menší houslovité nebo půlměsícovité štíty nazývané *taka*. S menšími štíty se lépe manévrovalo, pěšáci tak byli lépe vybaveni pro boj zblízka. Na přelomu 5. a 4. st. př. n. l. se objevuje (pro perské vojsko) nová jednotka – prakovníci. Xenofón je umisťuje již do doby Kýra Velikého, jejich existence je doložena před bitvou u Kunax nálezy prakových koulí. Tyto jednotky byly v perském vojsku využívány, není jim však antickými autory ani současnými badateli věnována taková pozornost jako například jezdecktu. Ani prakovníci se v achajmenovském vojsku netěšili velkému věhlasu.

Achajmenovské vojsko by se neobešlo bez spojenců a cizích žoldnéřů. Íránské a indické národy spolu s Řeky hrály v mnohých bitvách důležitou úlohu. Co se týče vlivu na vývoj případně zavádění nové výzbroje a výstroje, dají se sledovat určité paralely hlavně se skythskými kmeny. Dvojitě zahnuté perské luky vychází ze skythských předloh, *akinakes* byl původně skythský meč, obdobně jako *kopis* (který se rozšířil do celé Evropy, včetně řeckého vojska). Konkrétně do skythského prostředí však zasáhly achajmenovské vlivy, a to v oblasti umění. Zdobení zbraní pocházejících z oblastí obývaných tímto nomádkým kmenem vychází z perských předloh a přejímá achajmenovské dekorační principy. Jako příklad můžeme uvést zvířecí protomy a florální dekoraci na jílcí meče z lokality Čertomlyk.

Z achajmenovského umění čerpáme mnoho informací o vzhledu a umístění jednotlivých součástí výzbroje a výstroje. Jak se ukázalo při psaní této práce, ikonografickým pramenem pro studium podoby a hlavně pozice zbraní jsou někdy zbraně samotné. Jejich rytá výzdoba mnohdy odhalí nové poznatky. Vojáci, královská procesí, lovy a bitvy jsou hlavní témata perského umění tohoto období, která se objevují jak na monumentálních památkách, tak v drobném umění. Takovéto náměty nejsou ničím novým, pro umění asyrské, babylonské nebo ještě dřívější mezopotamské byly tyto okruhy také jedním z hlavních předmětů jejich umění. Ovšem co se týče uměleckého řemesla perského, pramení jeho inspirace spíše z nitra společnosti a středu achajmenovského světa.

V práci byl představen stručný přehled achajmenovské výzbroje a zbraní. Rozřazení výbavy podle pěších a jízdních jednotek se neukázalo jako jednoznačné a zcela oddělitelné, neboť byly obě části vojska vystrojené podobně a bylo by možné přistoupit i k dělení výhradně podle typu zbraně bez ohledu na její využití pěšákem či jezdcem. Pěchota a jízda mají nakonec co se výzbroje a zbraní týče více společného než odlišného. Jediný výrazný rozdíl můžeme spatřit v tom, že jezdecko má tendenci častěji nosit těžší zbroj (šupinová) a mohutnější zbraně (jezdecká *palta* jsou delší než kopí pěšáků). Na rozdíl od prvotních dojmů, jízda nepřevyšovala tak dalece perskou pěchotu. Nebyla ani stálou silnou součástí vojska od počátků achajmenovské dynastie. Tradičněji v tomto ohledu působí právě lučištníci. V průběhu vlády Achajmenovců se jejich zbraně vyvíjely – lučištníci přejímali kompozitní luky od Skythů – a proměnil se i jejich způsob boje. Z pevných formací deseti řad krytých *sparabari* vystoupili a častěji se uchylovali k taktice boje zblízka.

Práce zahrnuje pouze stručný přehled achajmenovské výzbroje a výstroje a snaží se poskytnout úvod do zkoumání této složité problematiky. Jsem si vědoma, že je práce v mnohém limitována, jednak nedostatečným množstvím času, který na ní byl vynaložen,

jednak použitou literaturou. Její seznam zde uvedený představuje zlomek prací věnujících se Achajmenovské dynastii a výzbroji a výstroji jejích válečníků. Exemplářů perských militárií z daného období existuje mnohem více, než je zde uvedeno. O jejich zařazení však rozhodla dostupnost informací. Téma by si zasloužilo většího rozpracování například směrem k využití součástí vybavení v boji. Popis válečné strategie by však mohl být spíše prací historickou. Dále se nabízí analýza vyobrazení jednotlivých militárií na různých ikonografických památkách a porovnání dvou nejvýraznějších přístupů: perského a řeckého. Tato analýza se však nemusí týkat pouze těchto dvou kulturních okruhů, skythské umění má v tomto směru též velký potenciál.

7. Seznam použité literatury

Písemné prameny:

Arriános, *Anab.* = Arriános, F.: *Tažení Alexandra Velikého*. Překl. J. Bělský, Naše vojsko. Praha 1972.

Hérodotos, *Hist.* = Hérodotos: *Dějiny*. Překl. J. Šonka, In: Hérodotos: *Dějiny*. Academia. Praha 2004.

Plút. Art. = Plútarchos: Life of Artaxerxes, Anglický překlad B. Perrin, 1926 [online] získáno 7. 6. 2015 z URL:

<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Artaxerxes*.html>

Xenofón, *Inst. Cyr.* = Xenofón: *O Kýrově výchování*. Překl. V. Bahník. In: Xenofón, *O Kýrově výchování*. Antická knihovna 5. Praha 1970.

Xenofón, *Anab.* = Xenofón: *Anabáze*. Překl. J. Šonka, In: Xenofón: *Anabáze*. Světová četba 445. Praha 1974.

Sekundární literatura:

BAITINGER, H. 1999: Waffen und Bewaffnung aus der Perserbeute in Olympia. *Archäologischer Anzeiger*. 125 – 139

BOARDMAN, J. 1975: *Athenian Red Figure Vases The Archaic Period*. London.

VON BOTHMER, D. 1974: The Vetttersfelfe Find, *The Metropolitan Museum of Art Bulletin* 32/5, 153–155

BRIANT, P. 2002: *From Cyrus to Alexander: A History of the Persian Empire*. Winona Lake

FOSS, C. 1975: A Bullet of Tissaphernes. *The Journal of Hellenic Studies* 95, 25–30

HEAD, D. 1992: *The Achaemenid Persian Army*. Stockport

NEFEDKIN, A. K. 2006: The Tactical Development of Achaemenid Cavalry. *Gladius* XXVI, 5–18.

VON DER OSTEN, H. H. 1931: The Ancient Seals from the Near East in the Metropolitan Museum: Old and Middle Persian Seals. *The Art Bulletin* 13/2, 221 – 241

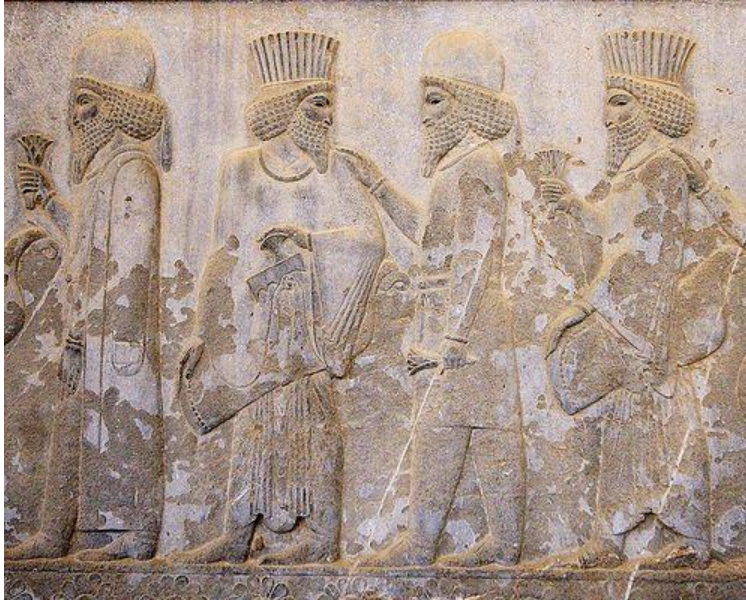
- LITVINSKY, B. A. 2001: *Chram Oksa v Baktrii. (Južnyj Tadžikistan), Tom 2., Baktrijskoj Oruženie v Drevievostočnom i Grečeskom Kontekstě*. Moskva.
- SEKUNDA, N. 2008: *Marathón 490 př. n. l. První perská invaze do Řecka*. Praha (originál 2002 Oxford; překl. K. Lokaj, M. Lokaj).
- STIERLIN, H. 2007: *Starověká Persie*. Praha (originál Paříž 2007; překl. K. Smoláriková).
- SUMMERER, L. 2007: Picturing Persian Victory: The Painted Battle Scene on the Munich Wood. In: IVANTCHIK, A. – LICHELI, V. eds.: *Achaemenid Culture and Local traditions in Anatolia, Southern Caucasus and Iran: New Discoveries*. Boston, 3 – 30
- SUMMERER, L. 2007: From Tatarlı to Munich: The Recovery of a Painted Wooden Tomb Chamber In: I. DELEMEN, I. – CASABONNE, O. – KARAGÖZ, S. – TEKIN, O. eds.: *Phrygia The Achaemenid Impact on Local Populations and Cultures in Anatolia, 129 – 156*
- TREISTER, M. 2010: ‚Achaemenid‘ and ‚Achaemenid-inspired‘ Goldware and Silverware, Jewellery and Arms and their Imitations to the North of the Achaemenid Empire In: NIEHLING, J. – REHM, E. eds.: *Achaemenid Impact in the Black Sea : Communication of Powers*. Aarhus, 225 – 282
- TREISTER, M. 2015: A Hoard of Silver Rhyta of the Achaemenid Circle from Erebuni. *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia* 21, 23–119.
- TUPLIN, CH. 2010: All the King's Horse: In Search of Achaemenid Persian Cavalry. In: FAGAN, G. G. – TRUNDLE, M. eds.: *New Perspectives on Ancient Warfare*. Boston, 101 – 182.
- YABLONSKY, L. T. 2010: New Excavations of the Early Nomadic Burial Ground at Filippovka (Southern Ural Region, Russia). *American Journal of Archaeology* 114/1, 129 – 143.

Seznam obrazových příloh

- Obr. 1 Reliéf ze schodiště persepolské Apadany, procesí perských a médských vojáků.
- Obr. 2 Reliéf ze schodiště Apadany v Persepoli, strážé.
- Obr. 3 Reliéfni dlaždice z Dáreiova paláce v Súsách, strážé v perských róbách.
- Obr. 4 Attická červenofigurová oinochoé.
- Obr. 5 Rekonstrukce bitevní scény na fresce z hrobky v Tatarli.
- Obr. 6 Překresba motivu attického lékythu s bílým podkladem.
- Obr. 7 Attický červenofigurový kalyx Brygova malíře.
- Obr. 8 Tondo červenofigurové číše, signatura: Epiktetos
- Obr. 9 Perský voják útočící *sagaridou*.
- Obr. 10 Scéna boje Peršana s řeckým hoplítou.
- Obr. 11 Cylindrická pečeť s perským jezdce v helmě s hřebenem.
- Obr. 12 Překresba reliéfu Yeniceköy (Frýgie).
- Obr. 13 Detail pochvy a způsob zavěšení ceremoniálního *akinaku* k opasku.
- Obr. 14 Překresba královského vozu z persepolských reliéfů
- Obr. 15 Překresba klazomenského sarkofágu.
- Obr. 16 Ozdoby spojující řemínky ohlávky koně ve tvaru klů.
- Obr. 17 Peršan na koni, lukostřelec, chalcedonové pečetítko.
- Obr. 18 Překresba jezdce z Alexandrova sarkofágu.
- Obr. 19 Koňská udidla nalezená v Persepoli.
- Obr. 20 Překresba levé delší stěny Payavova sarkofágu.
- Obr. 21 Reliéf z Artaxerxova paláce v Persepoli.

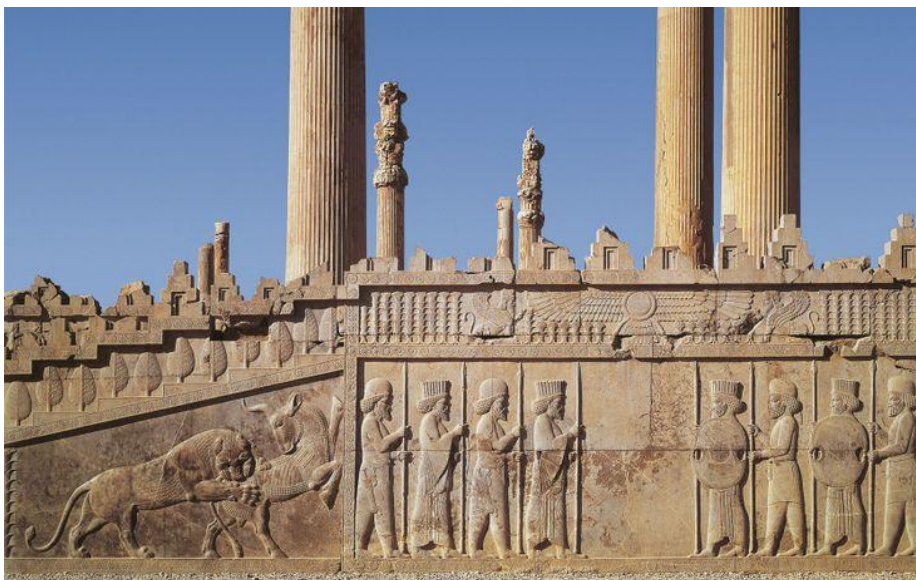
Obrazové přílohy:

Obr. 1 Reliéf ze schodiště persepolské Apadany, procesí perských a médských vojáků, oděných do *kandydu*, s odpovídajícími pokrývkami hlavy: Médové kulatá čapka, Peršané s cylindrovitým kloboukem *cidarisem/kidarisem*, vybavených *goryty* zavěšenými od pasu a meči zastrčenými za opaskem.

Zdroj: převzato z URL <https://www.flickr.com/photos/moocat/3509054566/>

Obr. 2 Reliéf ze schodiště Apadany v Persepoli. Strážé se pravidelně střídají zleva: Méd, Peršan, Méd, Peršan a proti nim v opačném pořadí: Peršan, Méd,... Jsou ozbrojeni kopími, perské strážé v pravé části mají houslovité štíty *taka*. V pásu nad procesími nachází okřídlený sluneční kotouč, symbol nejvyššího boha Ahura-Mazdy. Po stranách tohoto symbolu jsou heraldicky umístěny dvě okřídlené sfingy. Reliéf vlevo od stráží zobrazuje lva lovícího býka.

Zdroj: převzato z URL: <http://www.roughguides.com/gallery/20-great-lost-cities/#/11>

Obr. 3 Reliéfní dlaždice z Dáreiova paláce v Súsách, strážce v perských róbách. Na oděvech jsou naznačené obdélné kovové plíšky. Jsou vybaveni dlouhými kopími, jednoduchými obloukovými luky a toulci, které mají zavěšené přes rameno.

Zdroj: převzato z URL:

http://www.livius.org/a/iran/susa/susa_palace_glazed_relief_1_louvre_02.JPG

Obr. 4 Attická červenofigurová oinochoé, pozdní 5. – rané 4. st. př. n. l. Peršan ve zdobeném médském oděvu: rozevlátá svrchní tunika, dlouhé rukávy a přiléhavé nohavice, na hlavě má měkkou *tiáru*, ozbrojen je dlouhým kopím a lehkým štítem srpkovitého tvaru – *takou*. Bojuje s řeckým hoplitem.

Zdroj: převzato z URL: <http://history-of-macedonia.com/sun-of-vergina/>

Obr. 5 Rekonstrukce bitevní scény na fresce z hrobky v Tatarli, poslední ¼ 6. st. př. n. l. Dvě proti sobě bojující armády, pravděpodobně Peršané a Skythové, snad tažení Dáreia I. proti Skythům. Uprostřed velitel vojska, snad král, pokrývka hlavy *cidaris*, dlouhá perská róba, nezvyklá do boje – odznak vysokého postavení. Za ním vůz se dvěma jezdci, vozkou a lučištníkem. Dále dvě řady lučištníků jedoucích na koních, střílejících ze sedla, v médských oděvech s *tiárami* na hlavách. Průvod uzavírají pěší lučištníci opět v perských oděvech s cylindrickými pokrývkami hlavy – odznak vysokého postavení. Kresba: Ingrid Dinkel.

Zdroj: Převzato z Summerer 2007, 149, Fig. 2

Obr. 6 Překresba motivu attického lékythu s bílým podkladem, okolo 490 př. n. l. Souboj perského válečníka a řeckého hoplity. Okolo kotníků Peršana vidíme nákotníky – mohou to být šperky nebo pouze lemy nohavic.

Zdroj: Sekunda 2008, 22

Obr. 7 Attický červenofigurový kalyx Brygova malíře, okolo 480 př. n. l. Perský voják se kryje *sparou*, jeho *tiára* má více cípů, než bylo obvyklé, napřahuje se k úderu kopím. Trup Peršana je chráněn pravděpodobně prošívanou zbrojí, která je zde znázorněna diagonálními liniemi.

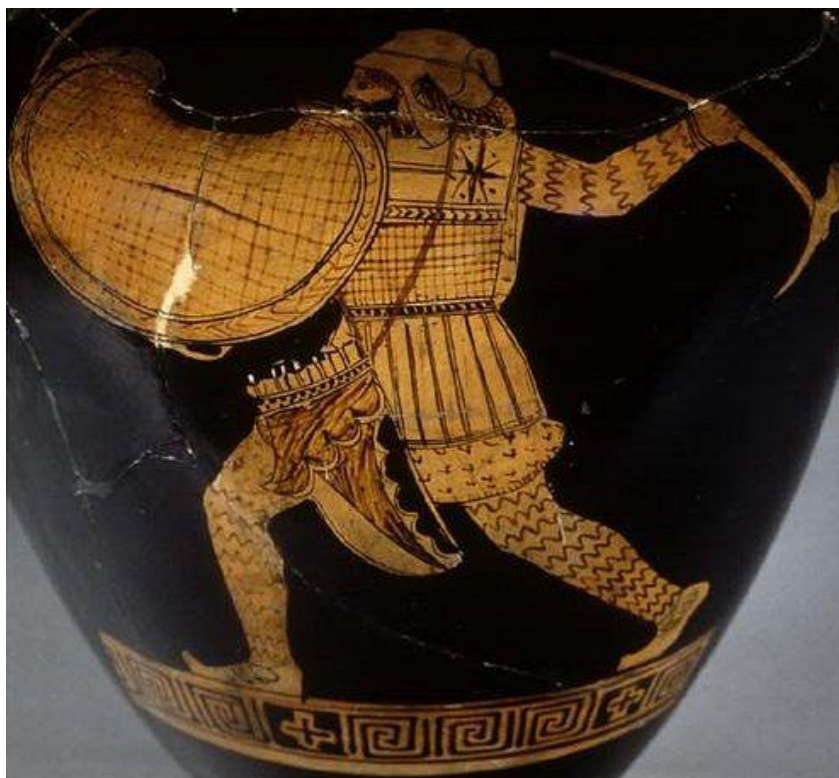
Zdroj: převzato z URL: <http://www.ancientbattles.com/Persians/Immortal.html>

Obr. 8 Tondo červenofigurové číše, signatura: Epiktétos, 520 – 500 př. n. l. Perský lučištník, lehce ozbrojený, s dvojitým kompozitním lukem a gorytem zavěšeným u pasu.

Zdroj: Boardman 1975, 72

Obr. 9 Perský voják útočící *sagaridou*. V levé ruce drží srpkovitý štít *taka*. Na hlavě má plstěnou *tiáru*, přes rameno k pasu mu visí toulec se šípy, luk chybí.

Obr. 10 Scéna boje Peršana s řeckým hoplítou, Nolanská amfora, 480 – 470 př. n. l. Odsazené hrdlo a nožka, ucha jdou z hrdla na plece. Na lícové straně bojující Řek a Peršan. Perský bojovník má koženou zbroj, dole ovázanou *pterygami*, koženými pásky chránícími třísla. Rozměry: výška 34,8cm.

Zdroj:

<http://www.metmuseum.org/collection/the-collection-online/search/247283?rpp=30&pg=1&ft=persian&pos=23&imgNo=3&tabName=gallery-label&imgno=0&tabname=online-resources>

Obr. 11 Cylindrická pečeť s perským jezdcem v helmě s hřebenem. Jezdcevy nohy jsou kryté *parameridii* (chrániče stehen jezdce) či *parapleuridii* (chrániče boků koně a stehen jezdce). Peršan útočí na řeckého vojáka oštěpem (*palton*).

Zdroj: Head 1992, 38, Fig. 25b

Obr. 12 Překresba reliéfu Yeniceköy (Frýgie), pozdní 5. – rané 4. st. př. n. l. Jezdci na koních jsou chráněni *parapleuridii*, ozbrojeni jezdeckými oštěpy (*paltami*). Zvlněná linie za nimi navozuje zdání štítu, který mohli mít jezdci připevněný na zádech, může se však jednat o *kandys* (plášť).

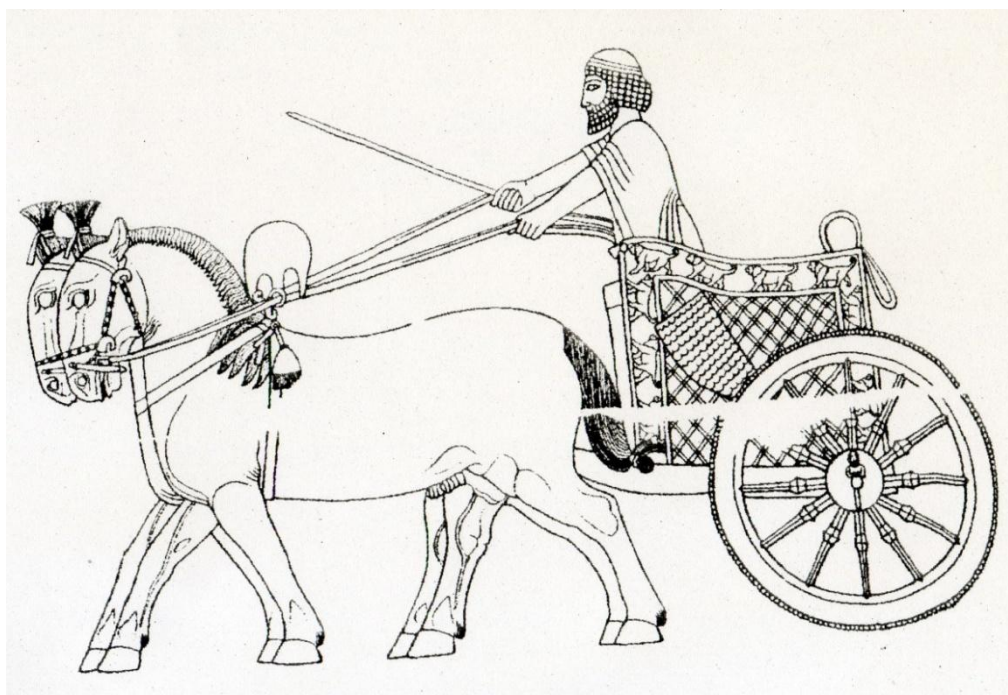
Zdroj: Nefedkin 2006, 13, Fig. 10; převzato z: Munro, 1912: Pt. 1. P. 66, fig. 2

Obr. 13 Detail pochvy a způsob zavěšení ceremoniálního *akinaku* k opasku. Persepolský reliéf.

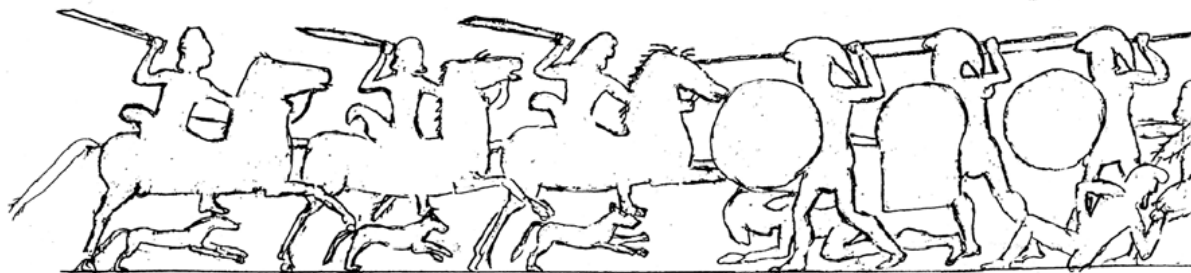
Zdroj: Litvinsky 2001, 496, tab. 51

Obr. 14 Překresba královského vozu z persepolských reliéfů, zachycují koně v průvodu často jako tažné zvíře.

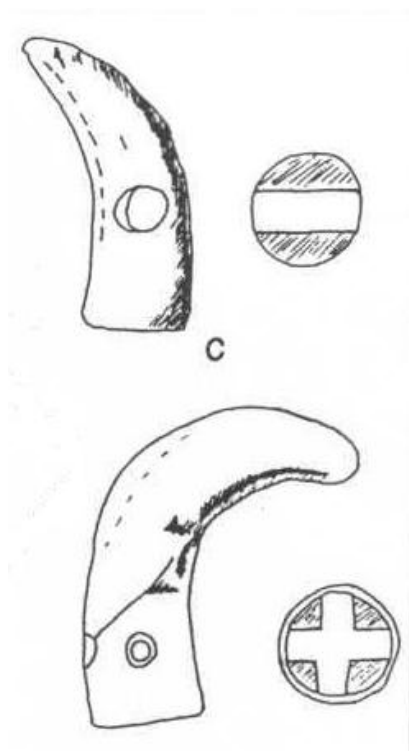
Zdroj: převzato z URL: <https://persianthings.files.wordpress.com/2013/08/horse1.jpg>

Obr. 15 Překresba klazomenského sarkofágu. Boj perských jezdců s řeckými hoplity. Peršané jsou vyzbrojeni jezdeckými meči (*kopis*).

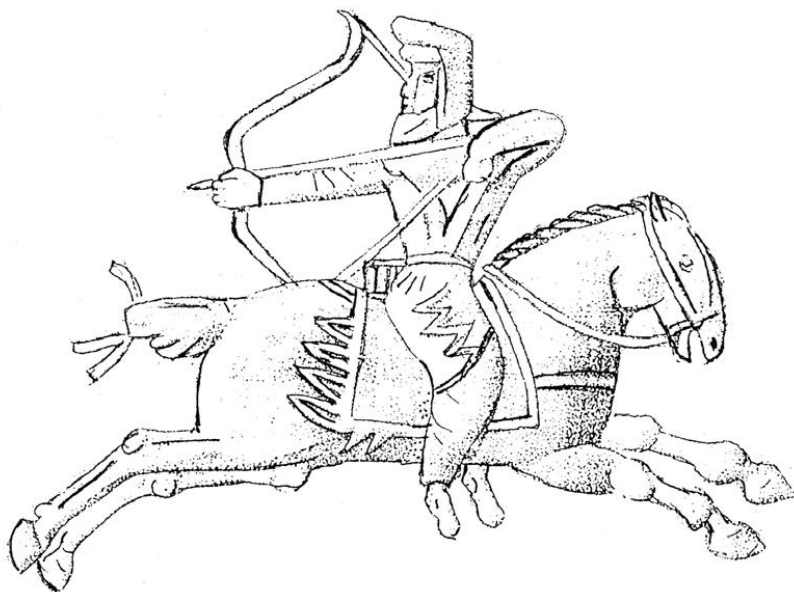
Zdroj: Nefedkin 2006, 15, Fig. 13; převzato z: Greenhalgh, 1973, Fig. 77

Obr. 16 Ozdoby spojující řemínky ohlávky koně ve tvaru klů.

Zdroj: Head 1992, 33, Fig. 20c

Obr. 17 Překresba výzdobného motivu chalcedonového cylindrického pečeti, 4. st. př. n. l. Peršan na koni lehce ozbrojen, na hlavě *tiára*, přiléhavá tunika, dlouhé nohavice. Střelí z luku pozpátku. Kůň má ocas spletený do copu, na hřbetě jezdecký přehoz s třásněmi. Scéna z lovu na lva, nicméně ukazuje dovednost střílet z koňského hřbetu pozpátku.

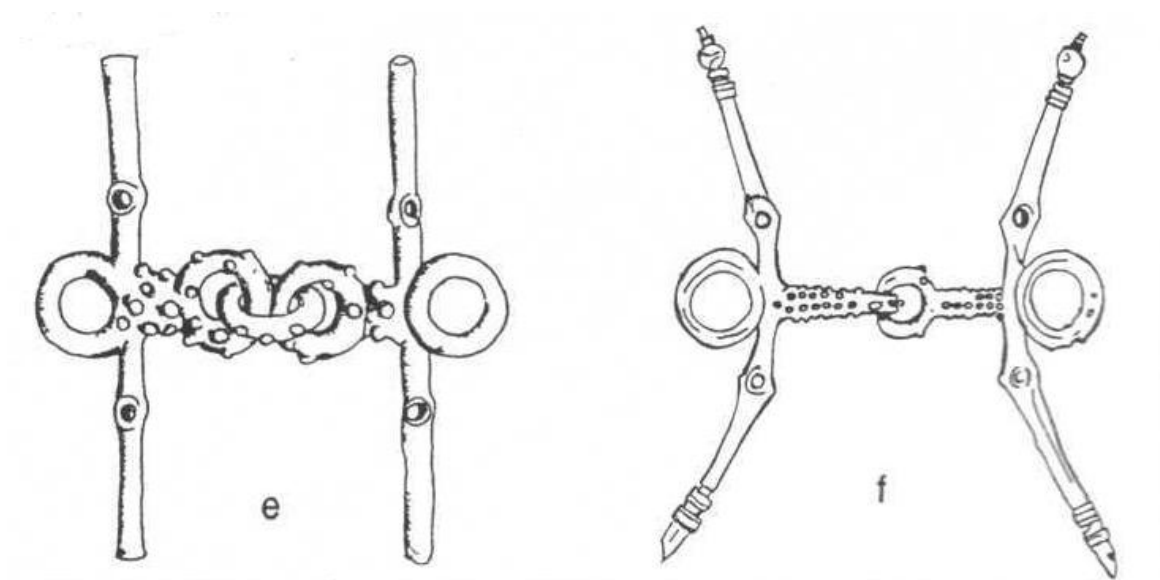
Zdroj: Nefedkin 2006, 11, Fig. 7; převzato z: Littauer, 1979: Fig 85

Obr. 18 Překresba jezdce z Alexandrova sarkofágu. Místo sedla je použit jezdecký přehoz s třásněmi. Voják má na hlavě *tiáru* převázanou nad čelem, oděn je do médského šatu, pláště (*kandys*). Napřahuje ruku, ve které chybí oštěp.

Zdroj: Nefedkin 2006, 12, Fig. 8; převzato z: Bittner, 1985: Taf 41.1

Obr. 19 Koňská udidla nalezená v Persepoli. 6. – 4. st. př. n. l.

Zdroj: Head 1992, 33, Fig. 20 e, f

Obr. 20 Překresba levé delší stěny Payavova sarkofágu. Lýcká jízda ve střetu s pisidijskou pěchotou. Jezdec na koni chráněn *parapleuridii*.

Zdroj: Nefedkin 2006, Fig. 3, převzato z: Nikulina, 1994, Fig. 70

Obr. 21 Reliéf z Artaxerxova paláce v Persepoli 358 – 338 př. n. l. Zobrazuje démona se lvím tělem a křídly. Důležitý je motiv palmy na levé straně, je podobný motivu meče z lokality Čertomlyk.

Katalog nálezů

Katalog přiložený k této práci obsahuje vybrané nálezy achajmenovských a skythských zbraní a výbroje, dále jsou zde zařazeny umělecké památky perské, řecké a asijské (reliéfy, vázové malířství, sarkofágy aj.). Hlavním účelem katalogu je představit jednotlivé artefakty a přiblížit čtenáři vzhled achajmenovské výbroje a zbraní. Jejich prostřednictvím katalog představuje informace o způsobu nošení používání i vlastní výzdobě jednotlivých částí výbroje a výstroje. Pro dataci nálezů použiji uvedenou literaturu.

Seznam katalogových položek

1. Nášivky oděvu
2. Vyobrazení krále zabíjejícího nestvůru
3. Sásánovská *spara*
4. Perský lučištník
5. Pochva meče *akinakes*
6. Dva ceremoniální *akinaky*
7. Meč z lokality Čertomlyk
8. Bronzová helmice z Olympie
9. Fragment šupinové zbroje
10. Dřevo z Tatarli
11. Hroty šípů z Olympie
12. Mince Dáreia I.
13. Praková střela s nápisem „Tissafernés“
14. Stříbrné rhyton z Erebuni, jezdecká protoma
15. Sádrový odlitek vlysu z chrámku Athény Níké v Athénách
16. Hroty oštěpů (*paltonů*)
17. Souboj Peršana s Řekem, tondo červenofigurové číše, Triptolemův malíř.
18. Rhyton z Erebuni, koňská protoma
19. Vozík z pokladu z Oxu
20. Bitva u Issu, Alexandrova mozaika
21. Detail scény na Payavově sarkofágu
22. Poklice z pokladu z Oxu
23. Alexandrův sarkofág
24. Bronzové udidlo z Persepole

1. Nášivky oděvu

Datace: 5. – 4. st. př. n. l.

Popis: Achajmenovské zlaté kruhové nášivky na oděv, zdobené vytepáváním. Motivy gryfa, sfingy, božstev, slunce, měsíce, lva, dravých ptáků.

Rozměry: průměr: 9,8 cm, výška: 1,6 cm, váha: 39 g

Ze souboru: Poklad z Oxu

Místo nálezů: Tacht-i Kuwad

Místo uložení: The British Museum, London

Inventární číslo: G52/dc3

Literatura: Head 1992, 22

Zdroje:

<http://www.bmimages.com/results.asp?image=00024365001&imagex=136&searchnum=0003>

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=282241&partId=1&images=true

2. Vyobrazení krále zabíjejícího nestvůru

Datace: 6. – 4. st. př. n. l.

Popis: Pečetítko z mléčného chalcedonu, částečně odbarveného teplem, kuželové s dírkou nahoře, lehce konvexní, kruhová základna. Motiv krále, s vysokou pokrývkou hlavy, zabíjejícího rohatou nestvůru.

Místo uložení: Metropolitan Museum of Art, New York

Původ: Blízký východ

Literatura: von der Osten 1931, 221–241

Zdroj: von der Osten 1931, 221–241

3. Sásánovská *spara*

Datace: okolo 255 n. l.

Popis: Sásánovský štít podobný perským *sparám*. Na obrázku několik artefaktů z výzkumu včetně oltářů a dalších předmětů. Štít vyrobený z prutů a kůže, používaný achajmenovskou pěchotou zhruba do období řecko-perských válek.

Rozměry: výška: 1,06 m

Místo nálezů: Dura Európos

Místo uložení: Muzeum Damašek

Literatura: Head 1992, str. 24, Fig. 10

Obrázek převzat z URL: <http://media.artgallery.yale.edu/duraeuropos/dura.html>

4. Perský lučištník v tondu attické červenofigurové číše

Date: 520 – 510 př. n. l.

Popis: Athénský červenofigurový talíř, signatura: EPIKTETOS. Uprostřed běžící postava perského bojovníka. Na hlavě válečníka plstěná tiára se třemi cípy. V ruce drží luk a šíp, od pasu mu visí kožené pouzdro – *gorytos*. Přiléhavá tunika s dlouhými rukávy, úzké dlouhé nohavice.

Rozměry: průměr: 19,5 cm, výška: 1.9 cm,

Místo uložení: The British Museum

Inventární číslo: 1837,0609.59

Literatura: Boardman 1975, 57–58, 72

Zdroj: převzato z URL:

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=118550001&objectId=399311&partId=1

5. Pochva meče (*akinaku*)

Datace: pozdní 6. – rané 5. st. př. n. l.

Popis: Slonovinová pochva *akinaku*, směrem dolů se zužující, vyzdobená motivem lva, který ulovil jelena. Nákončí má podobu stylizovaného berana. Jelen je zmenšený tak, aby vyplnil výzdobné pole.

Rozměry: délka: 27,7 cm

Inventární číslo: 1000

Původ: ze souboru pokladu z Oxu, Tachti Sangan

Literatura: Head 1992, Litvinsky 2001, 496, tab. 45

Zdroj: převzato z: Litvinsky 2001, 496, tab. 45

6. Dva ceremoniální *akinaky*

Datace: 5. – 4. st. př. n. l.

Popis: Dva *akinaky* ze zlata, horní meč je vyztužen středním žebrem, rukojeť dolního meče zdobí dvě lví hlavy. Takové meče nosili persepolští hodnostáři.

Rozměry: 34 – 45 cm

Původ: Persepolis

Místo uložení: Národní muzeum, Teherán

Literatura: Stierlin 2007, 133

Zdroj: převzato z: Stierlin 2007, 133

7. Meč z lokality Čertomlyk

Datace: pol. 6. – 4. st. př. n. l.

Popis: Pozlacený jílec zdobený na konci dvěma býčími hlavami, uprostřed palmeta, prostředkem jílice prochází motiv palmového stromu. Po stranách jílice rytá výzdoba v podobě jezdců na koních a kozorožců.

Rozměry: neuvedeny

Původ: Čertomlyk, Dněpropetrovská oblast

Místo uložení: Státní Muzeum Ermitáž, Petrohrad

Literatura: Treister 2007, 227–229

Zdroj: převzato z URL: <http://quod.lib.umich.edu/u/umdvrc1ic/x-d11-12061/d11-12061>

8. Bronzová helmice z Olympie

Datace: 490 př. n. l.

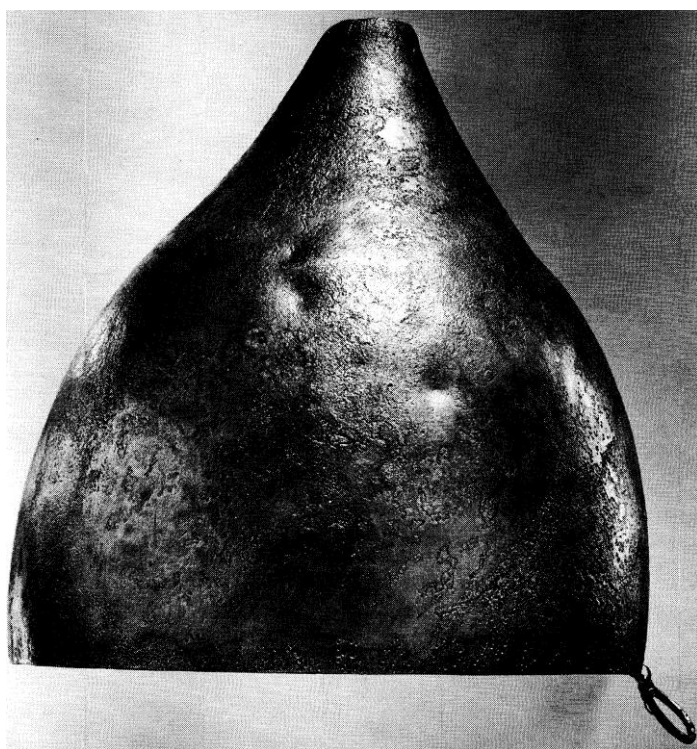
Popis: Bronzová kuželovitá helma s dedikačním nápisem athénských věnováno Diovi, jako trofej po vítězství „nad Médy“. Podobné helmy nosili achajmenovští jezdci.

Místo uložení: Archeologické muzeum, Olympie

Původ: Olympie

Literatura: Head 1992, 30; Baitinger 1999, 125 – 139; Litvinsky 2001, 500, tab. 106

Zdroj: Baitinger 1999, 127

9. Fragment šupinové zbroje

Datace: 5. – 4. st. př. n. l.

Popis: Překresba

Rozměry: neuvedeny

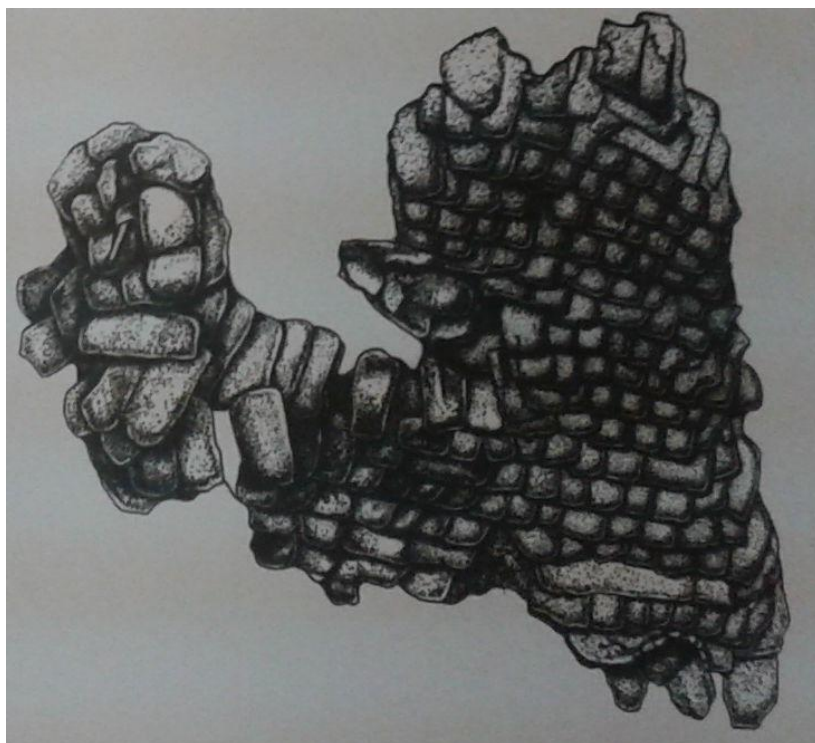
Místo nálezů: Tacht-i Kuwad

Místo uložení:

Inventární číslo:

Literatura: Litvinsky 2001, 498, tab. 89

Převzato z: Litvinsky 2001, tab. 89

10. Dřevo z Tatarli

Datace: 487 - 450 př. n. l.

Popis: Fresky na dřevěných fošnách kryjících hrobovou komoru. Na první je zobrazena bitevní scéna mezi dvěma armádami – perskou a skythskou. Uprostřed střet velitele Peršanů a skythského protivníka. Za Peršanem válečný vůz, následují lučištníci na koních a pěší lukostřelci. Napravo Skythové ve špičatých čapkách na koních. Druhá scéna zobrazuje průvod, na začátku jdou sloužící vedoucí koně, od pasu jim visí bojové sekery (*sagaris*). Následuje vůz s vozkou, vojáci v červených tiárách nesoucí kopí přes rameno, dále kůň vezoucí truhlu, kvadriga táhnoucí vůz s truhlou, vzadu jdou neoholené postavy s obojky a průvod zakončují tři jezdci, jimž od pasu visí *goryty*.

Rozměry: délka: 2 – 2,5 m, výška: 27 – 32 cm, šířka: 10 – 30 cm

Místo nálezů: hrobka Tatarli, Frýgie

Místo uložení: Museum Afyonkarahisar

Literatura: Summerer 2007, 129–156

Zdroje: převzato z Summerer 2007, 149

Freska s bitevní scénou:

Detail velitele z bitevní scény:

Scéna s průvodem:

11. Hroty šípů z Olympie

Datace: poč. 5. st. př. n. l.

Popis: Perské hroty šípů poškozené nárazy, kruhová objímka, trojlístkový hrot.

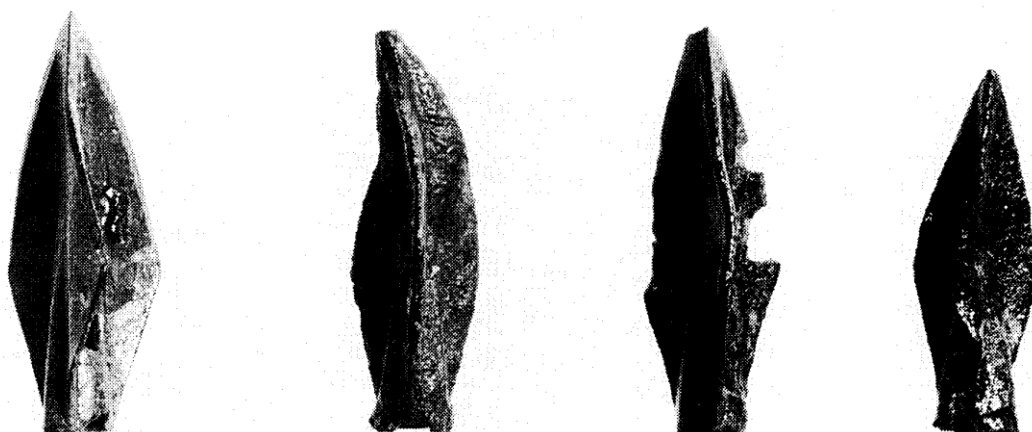
Rozměry: délka okolo 3 cm

Místo nálezů: Olympie

Místo uložení: Archeologické muzeum, Olympie

Literatura: Baitinger 1999, 125–139

Zdroje: Baitinger 1999, 129, Abb. 3

12. Mince Dáreia I., zlatý dáreikos s králem

Datace: 500 – 480 př. n. l.

Popis: Platidlo achajmenovské říše, zlatý dáreikos, král zobrazen na aversu s pokrývkou *cidaris*, v levé ruce drží luk, v pravé kopí.

Rozměry: průměr: 17 mm, váha: 9,440 g

Místo nálezů: neznámé

Místo uložení: The British Museum, London

Inventární číslo: CM 1919-05-16-16

Literatura: Tuplin 2010, 106

Zdroje: převzato z URL:

<http://www.metmuseum.org/exhibitions/listings/2013/cyrus-cylinder/works-on-view>

13. Praková střela s nápisem Tissafernés

Datace: 401 – 395 př. n. l.

Popis: Olověná praková střela mandlového tvaru. Nápis: „Tissafernés“.

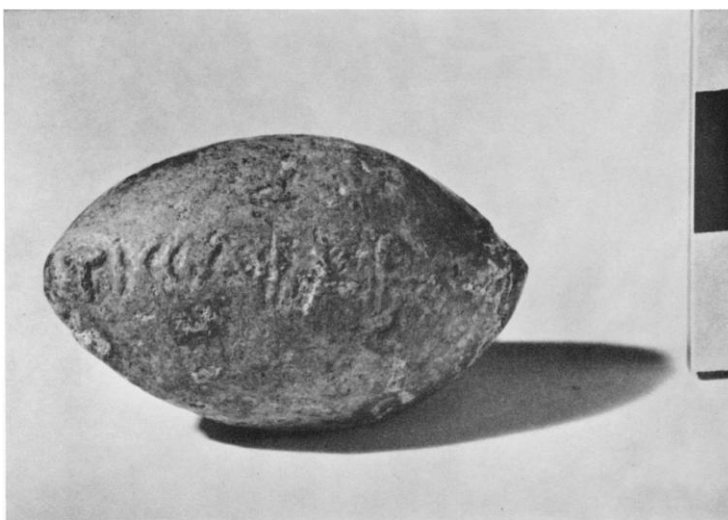
Rozměry: délka: okolo 3 cm, šířka: okolo 2 cm

Místo uložení: soukromá sbírka

Původ: Julia Gordus, dnešní Gördes, Lýdie

Literatura: Foss 1975, 25–30; Briant 2002, 1058

Zdroj: Foss 1975, Plate V

14. Stříbrné rhyton z Erebuni, jezdecká protoma

Datace: okolo 330 př. n. l.

Popis: Stříbrné rhyton zakončené protomou jezdce na koni. Kůň má na hřbetě jezdecký přehoz s třásněmi a rytou výzdobou v podobě býků a kozorožců, na hlavě a plecích vidíme postroj. Nohy má zvíře složené pod tělem. Jezdec je oděn v médském šatě, má kulatou médskou pokrývku hlavy, také zdobenou rytím s motivem dravého ptáka. Na pravé straně visí meč *akinakes*. Zezadu na pokrývce hlavy, na levém rameni a v uších jsou otvory, pravděpodobně po již chybějících zlatých ozdobách.

Rozměry: výška podél osy: 33,2 cm, délka podél osy: 28 cm, celková délka: 35,5 cm, výška jezdce: 20,3 cm, šířka protomy (ramena jezdce): 4,91 cm, (stehna jezdce) 4,67 cm, kůň: šířka: max. 10,35 cm; šířka: 4,93 cm, délka protomy: 18,9 cm; ústí rohu: 16,3 cm × 12,5 cm; tloušťka kovového okraje: 0,15 cm. otvory: na hrudi: průměr: 4,9 cm; na kolenou průměr 4,5 cm a 4,8 cm

Místo nálezu: Erebuni, Arménie

Místo uložení: Jerevan, Erebuni Museum

Inventární číslo: 20

Literatura: Treister 2015, 39–64

Zdroje: převzato z: Treister 2015, 39–64

15. Sádrový odlitek vlysu z chrámku Athény Níké v Athénách

Datace: 425 př. n. l.

Popis: Na vlysu perský jezdec bojující s řeckým vojákem nad tělem jiného mrtvého Peršana. Jezdec má ruku napřaženou k úderu oštěpem (zbraň chybí), na hlavě má plstěnou *tiáru*, od pasu mu visí *gorytos*. Snad se jedná o vyobrazení bitvy u Plataj a zabití Massista.

Rozměry: výška 45 cm

Místo nálezů: Athény

Místo uložení: The British Museum, London

Inventární číslo:

Literatura: Nefedkin 2006, 10

Zdroje: převzato z URL:

<https://www.beazley.ox.ac.uk/CGPrograms/Cast/ASP/Cast.asp?CastNo=A102d.html>

16. Hroty oštěpů paltonů

Datace: 5. – 4. st. př. n. l.

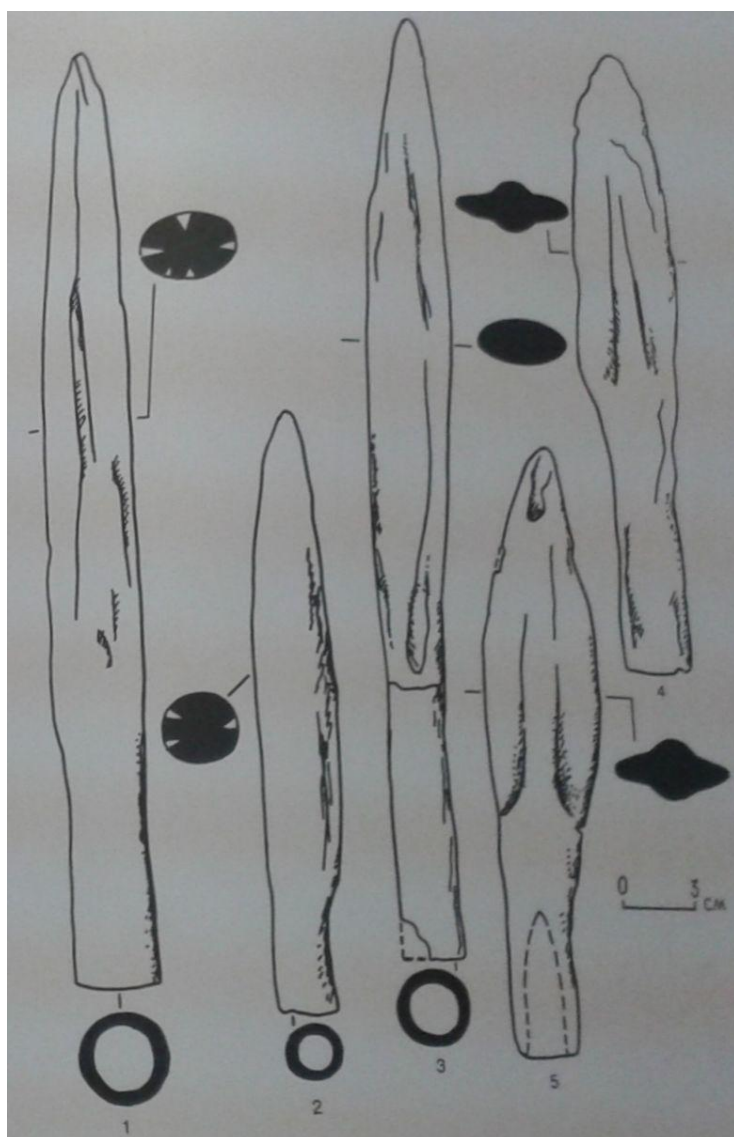
Popis: Železné hroty achajmenovských oštěpů, typ I, s neoddělenou objímkou.

Rozměry: šířka 3 cm, délka: 18 – 25 cm

Inventární čísla: 1 – 2580; 2 – 2582; 3 – 2598; 4 – 4253; 5 – 2505

Literatura: Litvinsky 2001, 495, tab. 35

Zdroje: Litvinsky 2001, tab. 35

17. Souboj Peršana s Řekem, tondo červenofigurové číše, Triptolemův malíř

Datace: 470 př. n. l.

Popis: Tondo attického červenofigurového kyliku od Triptolemova malíře. Souboj řeckého a perského vojáka. Peršan je ozbrojen mečem *kopis*, na hlavě má plstěnou *tiáru*, dlouhé rukávy a úzké nohavice. Mezi nohama Peršana visí *gorytos*.

Původ: Attika

Místo uložení: National Museum of Scotland, Edinburgh

Literatura: Head 1992, 25, Fig. 12 a

Obrázek převzat z URL:

http://www.freezingblue.com/flashcards/print_preview.cgi?cardsetID=264411

18. Rhyton z Erebuni, koňská protoma

Datce: okolo 330 př. n. l.

Popis: Stříbrné rhyton s protomou koně. Z rohu vybíhá přední polovina těla zvířete, přední nohy jsou složené pod tělem. Postroj přes hlavu a hrud', hřívá rozpuštěná, na jedné straně. Uzda zdobena přezkami ve tvaru klů, případně schematických ptačích hlav.

Rozměry: výška: 21,2 cm, délka: 19 cm, ústí horní části: $12,6 \times 10,8$ cm, základna (v řezu): $10,15 \times 5,62$ cm. – tloušťka lemu na okraji 3-4 mm, protoma: výška 11,44 cm, šířka: 5,35 cm, délka: 11,5 cm; váha: 821,5 g

Místo nálezů: Erebuni, Arménie

Místo uložení: Jerevan, Museum Erebuni

Inventární číslo: 19

Literatura: Treister 2015, 27–39

Zdroje: převzato z: Treister 2015, 27–39

19. Vozík z pokladu z Oxu

Datace: 5. – 4. st. př. n. l.

Popis: Zlatý model královského vozu taženého čtyřspřežím. Korba má rektangulární tvar, horní hrany bočních stran jsou vykrojené, vysoká kola mají osm paprsků. Ve voze voják v měděném oděvu s *tiárou*, který spřežení řídí a postava v královském plášti.

Rozměry: výška: 7,5cm,

Místo nálezů: Tacht-i Kuwad

Místo uložení: The British Museum, London

Inventární číslo: ME 123908

Literatura: Head 1992, 45

Zdroje: fotografie převzata z URL:

<http://aleyma.tumblr.com/post/22578765086/achaemenid-persia-gold-model-chariot-from-the>

20. Bitva u Issu, Alexandrova mozaika

Datace: 3. st. př. n. l.

Popis: Tesserová podlahová mozaika vytvořená římským umělcem podle řeckého originálu nástěnné malby Apella z Kóu. Námětem je bitva u Issu. Ve středu mozaiky král Dáreios III. již prchající na voze, vlevo Alexandr Veliký pronásledující nepřítele. Perské vojsko oděné do *tiár*, médských oděvů a *kandydů*. Dlouhá *palta* ční vysoko nad hlavy vojáků.

Rozměry: šířka: 5,82 m, výška: 3,13 m

Místo nálezů: dům Fauna, Pompeje

Místo uložení: Museo Archeologico Nazionale di Napoli

Inventární číslo: bez inventárního čísla

Literatura: Head 1992, 7

Zdroje: převzato z URL: <http://alexandermosaik.de/en/>

21. Detail bojové scény na Payavově sarkofágu

Datace: 1. pol. 4. př. n. l.

Popis: Detail levé strany reliéfu na lýckém sarkofágu velmože Payavy. Lýcká jízda v boji s pisídijskými pěšáky. Jezdec na koni chráněn *parapleuridii*. Vzadu za ním naznačen plášť (*kandys*). V pozadí za ním další jezdcí. Velitel v napřažené pozici, chybí mu zbraň, pravděpodobně oštěp (nedochován).

Rozměry: výška sarkofágu: 3,5 m

Místo nálezů: Xanthos

Místo uložení: The British Museum, London

Inventární číslo: GR 1848.10-20.142

Literatura: Head 1992, 35; Nefedkin 2006, 8; Tuplin 2010, 110–112

Zdroje: <https://www.beazley.ox.ac.uk/sculpture/styles/grave8.htm>;
http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/gr/t/the_tomb_of_payava_a_lykian_a.aspx

22. Poklice z pokladu z Oxu

Datace: 4. st. př. n. l.

Popis: Stříbrný pozlacený disk, zdobený vytepáváním. Uprostřed vystoupilý pozlacený kotouč s pěti kruhovými perforacemi. Hlavní výzdobný pás dekorován motivem tří perských jezdců na lovu. Jeden střílí z luku po zajíci, další dva loví oštěpy kozorožce a jeleny. Postavy a zvířata jsou pozlacena, stejně tak vnější ozdobný okraj.

Rozměry: průměr: 9,8 cm, výška: 0.5 cm, průměr perforací: 0,25 cm, váha: 29 g

Místo nálezů: Tacht-i Kuwad

Místo uložení: The British Museum, London

Inventární číslo: 123925

Literatura:

Zdroje: převzato z URL:

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?assetId=310635001&objectId=282242&partId=1

23. Alexandrův sarkofág

Datce: 325 – 311 př. n. l.

Popis: Sarkofág sidónského krále Abdalonyma, tvar chrámu, šest reliéfních scén, v tympanonech lovecké scény s Abdalonymem, stěny chrámu reliéfní scény s Alexandrem. Boje s Peršany, pravděpodobně bitva u Issu. Perští vojáci oděni do médských oděvů (krátké tuniky, přiléhavé úzké nohavice, dlouhé rukávy). Plstěné *tiáry*, *kandydy*, kulaté štíty.

Rozměry:

Místo nálezů: Sidón

Místo uložení: Istanbul Arkeoloji Müzeleri

Inventární číslo: bez inventárního čísla

Literatura: Head 1992, 20; Nefedkin 2006, 12, Fig. 8; Tuplin 2010, 112

Obrázek převzat z URL:

http://www.istanbularkeoloji.gov.tr/web/27-106-1-1/muze_-_en/collections/archaeological_museum_artifacts/alexander_sarcophagus

Detail scény: Alexandr pronásleduje Peršany

24. Bronzové udidlo z Persepole

Datace: 6. – 4. st. př. n. l.

Popis: Bronzové koňské udidlo nalezené v Persepoli.

Rozměry: 23, 5 cm

Místo nálezů: Persepolis

Místo uložení: Metropolitan Museum of Art, New York

Přístupové číslo: 48.98.19

Literatura: Head 1992, 33, Fig. 20 e, f

Zdroje: převzato z URL:

<http://www.metmuseum.org/collection/the-collection-online/search/324042>

